

Željko Karas*

REDARSTVENI PREGLEDI I PRETRAGE VOZILA

Autor se u radu bavi razlikama pregleda i pretrage vozila kada ih samostalno poduzima redarstvo bez prethodne sudske odluke. Kao polazište u radu se koristi sadržajno razlikovanje na temelju veličine posega u ljudska prava koji radnje ostvaruju, a prema čemu bi u propisima, sukladno načelu razmjernosti, trebalo biti provedeno formalno razgraničenje u obliku zasebnih radnji odnosno određivanjem osnova za njihovo poduzimanje i ostalih uvjeta provedbe.

Prikazan je razvoj u propisima koji su bili na snazi u Hrvatskoj od kraja 1960-ih godina, a prikazano je i osnovno uređenje u Sjedinjenim Državama, Engleskoj i Njemačkoj. Prema trenutnom stanju, uz Zakon o kaznenom postupku obuhvaćeni su i glavni propisi koji uređuju ovlasti redarstva, uz naglašavanje pojedinih nejasnoća u osnovama za poduzimanje i u sustavu zaštite prava građana. Uz teorijska razgraničenja prikazane su odluke Vrhovnog suda i provedeno je istraživanje rješenja tog suda o izdvajanju nezakonitih dokaza. U prilogu je prijevod Pravilnika koji u Engleskoj od 2003. godine napredno uređuje veći dio tih ovlasti.

1. UVOD

Vrijednosti koje vlast uvažava u odnosu prema građanima izrazito se ogledaju u stvarnom načinu uređivanja i provedbe ovlasti kojima se ograničavaju njihove temeljne slobode i prava. Na razini koja obuhvaća propisivanje pravnih odredbi zakonodavcu bi trebao biti cilj odabirom mogućnosti pronaći zadovoljavajući omjer koji će omogućiti primjerenu zaštitu prava uz djelotvornost vlasti. Razvijena suvremena društva u tom se dijelu vode načelom razmjernosti nastojeći kroz njegova istančana mjerila urediti osjetljivo područje primjene vlasti prilagođeno raznim radnjama koje u većoj ili manjoj mjeri ograničavaju prava.

Cjelinu odnosa prema građanima uz propisivanje čini i primjena propisanoga koja također može sadržavati odabir mogućnosti, ovdje prepuštenih pojedinom

* Željko Karas, predavač, Visoka policijska škola u Zagrebu

službeniku vlasti kao izravnom provoditelju, koji pritom također ne bi trebao biti udaljen od prilagođenih načela koja su usmjeravala i donošenje propisa, uspješno dovršavajući cjelinu prožetu istim težnjama o odnosu prema građanima.

Uz spomenute općeprimjenjive značajke, pitanja vezana uz ograničenja prava dodatno su naglašena u međuodnosu radnji koje različitim razinom posega ograničavaju isto pravo građana. Posljedica različite veličine posega najprije je različito vrednovanje njihova položaja u odnosu vlasti prema građanima, iz čega posljedično proizlaze i razlike u njihovu propisivanju te u provedbi. Ta područja i moguće poteškoće koje se u njima javljaju mogu biti osnova pristupa razmatranju ovakvog odnosa pravno uređenog djelovanja vlasti prema građanima.

Na razini primjene, razne radnje ograničavanja istog prava građana mogu biti sadržajno sastavljene od sličnih načina izvedbe što može kod nedovoljnog razlikovanja stvoriti opasnost neopaženog prijelaza iz manjeg u veći poseg. Ako taj prijelaz nije utemeljen na ostalim pravnim značajkama njihova razlikovanja, ono korisno što je pronađeno neće moći biti zakonito uporabljeno. Stoga nepoštovanje razlikovanja stvara nepovoljne posljedice ne samo za građane već i za djelotvornost vlasti, a radi li se o radnjama koje se učestalo primjenjuju, naglašenija je potreba njihova sustavnog razmatranja. Takav odnos obuhvaća i odnos radnji većeg i manjeg posega u nepovredivost osobnosti, koje se u domaćem pravnom sustavu i formalno razlikuju kao pregled i pretraga.

Rad će biti usmjeren na te radnje na cestovnim osobnim vozilima, pretežito u okviru provedbe ciljeva kaznenog postupka, kada ih samostalno poduzimaju redarstvene vlasti bez prethodne odluke drugog tijela.

2. POLAZIŠNO RAZLIKOVANJE U SADRŽAJNOM I FORMALNOM SMISLU

Posezi u privatnost prostora vozila u okviru potreba ovog razmatranja mogu se općenito podijeliti prema opsegu ograničenja svojstvenog određenoj radnji. Manji poseg u tom bi smislu značio radnju kojom se zahvaćaju sadržaji čija privatnost nije fizički zaštićena. Istraživanje takvih sadržaja pritom bi predstavljalo najnižu razinu ograničenja jer prava na nepovredivost osobnog ili obiteljskog života nisu posebno čuvana, već su izložena. Veći poseg značio bi radnju kojom se obuhvaćaju sadržaji čija je privatnost fizički zaštićena. Kod takvog posega radnjom se istražuje sadržaj iako ga je osoba težila očuvati ili učiniti nedostupnim. Takvo razlikovanje radnji većeg i manjeg posega po naravi ograničenja prava moglo bi se odrediti kao njihovo sadržajno razlikovanje.¹

¹ Pri takvom razlikovanju manjeg i većeg posega utjecaj može imati i pravna zadanost, tako npr. neki prostor može biti pravno određen za primjenu samo većeg posega, bez obzira na ostvarene radnje.

Pritom se provedba većeg posega može razlikovati po težini, prema čemu bi nasilna provedba bila teži oblik.

Razlikovanje opisanih radnji većeg i manjeg posega može se promatrati i kroz njihov položaj u pravnom sustavu, kojim može biti uređena zasebna radnja za sadržajno manji poseg i zasebna radnja za veći poseg. Postoji i mogućnost propisivanja formalno jedinstvene radnje koja će prikladno obuhvaćati sadržaje i manjeg i većeg posega. Razlikovanje radnji većeg i manjeg posega na osnovi zasebne pravne uređenosti moglo bi se označiti kao njihovo formalno razlikovanje u širem smislu.²

Na temelju sadržajnog razlikovanja može se utvrditi vrsta posega ili radnje koja je u pojedinom slučaju obavljena, nakon čega se može prosuđivati njezina zakonitost prema propisanim formalnim uvjetima.

U domaćem pravnom sustavu načelno je prihvaćeno formalno razlikovanje u širem smislu te se za radnje koje sadržajno znače manji poseg uobičajeno koristi pojam pregled, a za veći poseg pojam pretraga. *Krapac* tako navodi kako je pregled radnja namijenjena otkrivanju okolnosti dostupnih ljudskim osjetilima na objektu pregleda, bez djelovanja na stvarno stanje tog objekta, te kako ustavno zaštićenu zonu nepovredivosti osoba i stvari zahvaća znatno pliće.³ Posljedica toga je dubina istraživanja koja kod pregleda mora biti puno manja nego kod pretrage.⁴ Slično i *Pavišić* smatra kako pregled u fizičkom smislu seže samo do granice vanjske strukture objekta, posebice bez djelovanja na njegove sastavne dijelove. Pregled s obzirom na granice uvijek uključuje okolnosti koje su predmet opažanja osjetilima prosječnog čovjeka i koje su na dosegu tih osjetila bez ikakvih prepreka.⁵

3. REDARSTVENI⁶ PREGLEDI I PRETRAGE VOZILA U HRVATSKOJ OD KONCA 1960-IH GODINA

3.1. Zakoni o kaznenim postupcima

a) Zakonik o krivičnom postupku (iz 1953.) čije su izmjene donesene 1967. godine⁷ propisivao je u čl. 140. st. 2. kako kad postoje osnove sumnje da je

² Formalno razlikovanje u užem smislu značilo bi razliku manjeg i većeg posega na temelju bitnih okolnosti za poduzimanje i provedbu (npr. osnove za primjenu), neovisno o njihovu uređenju kao zasebnih radnji.

³ *Krapac, D.*, Zakon o kaznenom postupku i drugi izvori hrvatskoga postupovnog prava, Narodne novine, Zagreb, 2002., str. 189.

⁴ *Krapac, D.*, Kazneno procesno pravo – knj. 1.: Institucije, Informator, Zagreb, 2000., str. 183.

⁵ *Pavišić, B.*, Komentar Zakona o kaznenom postupku, Žagar, Rijeka, 2003., str. 251.

⁶ U radu se pojmovi redarstvo i redarstvenik jedinstveno koriste neovisno o stvarnom nazivu službe u povijesnom razdoblju ili poredbenom sustavu.

⁷ *Bayer, V.*, Zakonik o krivičnom postupku, Informator, Zagreb, 1968., str. 67.

izvršeno krivično djelo organi unutarnjih poslova mogu tražiti potrebna obavještenja od građana, bez navođenja drugih radnji poput pregleda, a već se naredni stavak odnosio na podnošenje "krivične prijave". Poduzimanje pretrage stana i osoba u skladu s odredbama koje su uređivale te radnje bilo je moguće i prije pokretanja istrage ako je postojala opasnost od odgode (čl. 143. st. 1.).⁸ Zakon izrijeком nije spominjao vozila niti pokretne stvari tako da je pretraga vozila potpadala pod pretragu prostorija.

Prema čl. 195. st. 1. ovlaštene službene osobe mogle su i bez naredbe ući u tuđi stan i druge prostorije, dakle i u vozilo, i po potrebi "izvršiti pretragu ako držalac stana to želi ili ako netko zove u pomoć, ako je potrebno da se uhvati počinitelj koji je na djelu zatečen, ili radi sigurnosti ljudi i imovine, ako se u stanu ili drugoj prostoriji nalazi osoba koja se po naredbi ima pritvoriti ili prisilno dovesti ili koja se tu uslijed gonjenja sklonila ili ako je očigledno da se drukčije ne bi mogli osigurati dokazi". U slučaju takvog ulaska nije se sastavljao zapisnik, već se trebala "držaocu stana odmah izdati potvrda u kojoj će se naznačiti razlog ulaska". Zakon se u čl. 193. st. 2. u okviru pretrage osvrnuo i na nasilno otvaranje kao teži oblik većeg posega: "Zaključane prostorije, namještaj ili druge stvari, otvorit će se silom samo ako njihov držalac nije prisutan ili neće dobrovoljno da ih otvori. Prilikom otvaranja izbjegavat će se nepotrebno oštećenje".⁹

b) Prema Zakonu o krivičnom postupku iz 1977. godine mogućnost poduzimanja pretrage bez naloga bila je opisana u čl. 210. i sadržavala je iste osnove kao i ZKP/67.

Jemrić je smatrao da se pregled poduzima kada se ne raspolaže s dovoljno podataka na temelju kojih bi se moglo identificirati prijevozno sredstvo odnosno putnik kod kojeg bi se mogli naći korisni tragovi ili predmeti krivičnog djela ili se prema podacima može pretpostaviti da se u određenoj vrsti prijevoznog sredstva ili kod putnika koji se tim sredstvom prevoze ili u njihovoj prtljazi mogu naći korisni predmeti. Pregled prijevoznog sredstva obavljao se izvana i iznutra, a od putnika se moglo tražiti neka pokažu sve što imaju kod sebe i u svojoj prtljazi.¹⁰

"Ako se pregledom ne nađu predmeti, ali se iz okolnosti konkretnog slučaja zaključi da je to moguće postići pretragom, treba pristupiti pretrazi prijevoznog sredstva, putnika i prtljage ako je očito da se drugačije ne bi mogli osigurati dokazi, odnosno ako se pristupa lišenju slobode (čl. 210. u vezi s čl. 154. st. 1)."¹¹ *Vasiljević* nije ulazio u razmatranje razlika pregleda i pretrage.¹²

⁸ *Damaška* u vezi s tim pojmovima spominje pregled tijela osobe (str. 249), a kod pretraga navodi podjelu na pretragu stana i osobe (str. 257); u: *Zlatarić, B. i Damaška, M.*, Rječnik krivičnog prava i postupka, Informator, Zagreb, 1966.

⁹ *Bayer, V.*, Zakonik o krivičnom postupku, Informator, Zagreb, 1968., str. 134.

¹⁰ *Jemrić, M.*, Zakon o krivičnom postupku, Narodne novine, Zagreb, 1981., str. 151.

¹¹ *Jemrić, M.*, isto, str. 152.

¹² *Vasiljević, T.*, Komentar Zakona o krivičnom postupku, Službeni list, Beograd, 1977., str. 177 i dalje, str. 253 i dalje.

c) Zakon iz 1977. bio je izmijenjen i dopunjen Zakonom o krivičnom postupku iz 1986.¹³ koji je među radnjama koje su mogla poduzimati tijela unutarnjih poslova naveo obavljanje potrebnog pregleda prijevoznih sredstava, putnika i prtljage (čl. 151. st. 2.). *Bayer* je opisao razliku između pregleda i pretrage: "Pregled prijevoznih sredstava sličan je pretrazi stana o kojoj govori čl. 154. st. 1. Svrha mu je da se pronađe i prema potrebi liši slobode neka osoba na koju se sumnja da je počinitelj krivičnog djela odnosno da se pronađu i oduzmu predmeti koji mogu poslužiti za utvrđivanje činjenica".¹⁴

Čl. 210. ZKP/86 koji se odnosio na mogućnost ulaska ovlaštenih službenih osoba bez naredbe u tuđi stan i druge prostorije i prema potrebi obavljanja pretrage bio je isti kao i u prethodnome zakonu, jednako kao i odredbe o sastavljanju potvrde o ulasku, mogućnosti obavljanja bez svjedoka te u čl. 208. st. 2. o prisilnom otvaranju zaključanih prostorija.

d) U Zakonu o krivičnom postupku iz 1991. godine¹⁵ ovlast za poduzimanje pregleda prijevoznih sredstava, putnika i prtljage bila je preuzeta iz ZKP/86. Kod pretrage je bio izbrisan stavak o prisilnom otvaranju, a izmijenjen je bio i čl. 210. i od razloga za ulazak bez naloga ostavljeno je samo "ako držaoc stana to želi ili ako zove u pomoć", o čemu će se odmah izdati potvrda. Za ostale razloge koji su postojali u prijašnjim zakonima (za provedbu naloga o uhićenju, hvatanje počinitelja i otklanjanje ozbiljne opasnosti), osim za osiguranje dokaza, osnova je bila propisana u Ustavu.

3.2. Zakoni o unutarnjim poslovima

U saveznom Zakonu o vršenju unutrašnjih poslova iz nadležnosti saveznih organa uprave iz 1971. godine¹⁶ od redarstvenih je ovlasti bilo propisano davanje naredbi (čl. 19.), posluga prometnim sredstvima i sredstvima veze (čl. 20.), legitimiranje (čl. 21.), zadržavanje osoba (čl. 22.) te uporaba sredstava prisile (čl. 23.-25.), dok pregledavanje ili pretraživanje nije spomenuto.¹⁷

U republičkom Zakonu iz 1972. godine¹⁸ nije bilo značajnih promjena u usporedbi s prethodnim saveznom zakonom,¹⁹ kao niti u narednom Zakonu o

¹³ *Bayer, V.*, Zakon o krivičnom postupku, Informator, Zagreb, 1986., str. 85.

¹⁴ *Bayer, V.*, isto, str. 106.

¹⁵ *Krapac, D.*, Zakon o krivičnom postupku, Narodne novine, Zagreb, 1992., str. 91 i 170.

¹⁶ Sl. list 60/71.

¹⁷ Usp. *Pasinović, K.*, Zakon o vršenju unutrašnjih poslova iz nadležnosti saveznih organa uprave, Priručnik, br. 1/1972., god. 20., str. 108.

¹⁸ Nar. nov. 33/72. i 44/72.

¹⁹ *Malnar, D.*, Osvrt na prvo savjetovanje o usklađivanju republičkih i pokrajinskih zakona iz oblasti unutrašnjih poslova, Priručnik, br. 1/1972, god. 20., str. 14.; *Pasinović, K.*, Zakon o unutrašnjim poslovima, Priručnik, br. 6/1972., god. 22., str. 735.

organima unutrašnjih poslova iz 1977. godine,²⁰ gdje su se pregled i pretraga spominjali jedino u čl. 52. pri obavljanju poslova javne sigurnosti na moru i plovnim rijekama.

Na istoj razini zadržao se i Zakon o unutarnjim poslovima iz 1991. godine²¹ koji je od ovlasti propisivao zadržavanje (čl. 35.), legitimiranje (čl. 37.), traženje obavijesti (čl. 37.), poslugu prometnim sredstvima i sredstvima veze (čl. 38.), davanje naredbi i sredstva prisile (čl. 40.-45.), dok su se pregled i pretraga navodili kao i u ZOUP/77.

3.3. Pravilnici koji uređuju postupanje redarstvenih vlasti

a) U saveznom Pravilniku o vršenju poslova službe javne sigurnosti iz 1970. godine²² bila je propisana ovlast “ulaženje u tuđ stan i druge prostorije” za koju su bile pobrojene osnove za poduzimanje istovjetne onima iz ZKP/67. Pod drugim prostorom razumijevao se i prostor prometnog sredstva, a pretragu su morala obavljati najmanje dva službenika.²³

Na temelju istih osnova mogla se obaviti i pretraga bez pismene naredbe (čl. 32.). Drugih detaljnijih odredbi o pregledu ili pretrazi nije bilo, već se još u čl. 224. spominjao “pregled saobraćajnih sredstava i pretraga osoba na granici”.

b) U republičkom Pravilniku o načinu postupanja službe javne sigurnosti iz 1974. godine²⁴ pregled i pretraga vozila bili su izričito navedeni među ovlastima: “prava ovlaštenih službenih osoba da u slučajevima predviđenim zakonom i na način propisan zakonom i ovim pravilnikom prema osobama poduzimaju određene mjere i radnje i to: (...) ulaze u tuđi stan, druge prostorije ili objekte, obavljaju pregled i pretragu stana, prostorija, objekata, osoba, prijevoznih sredstava, prtljage i dokumentacije”.

U čl. 65. bile su pobrojene osnove za ulazak u tuđi stan, druge prostorije ili objekt i obavljanje njihova pregleda i sadržavale su iste osnove kao i ZKP/67 ili PSJS/70. U istom članku bilo je detaljnije određeno kako pojam “sigurnost ljudi i imovine” koji se spominjao kao jedna od osnova za poduzimanje, uključuje postojanje “osnova sumnje da se priprema, vrši ili da je izvršeno kazneno djelo”, a kao i PSJS/70 propisivao je kako se “drugom prostorijom” smatra svaki zatvoreni prostor uz stan ili objekt i zatvoreni prostor prijevoznog

²⁰ Zakon o organima unutrašnjih poslova, pročišćeni tekst, Nar. nov. 44/79.

²¹ Nar. nov. 29/91., 73/91., 19/92., 33/92., 76/94.

²² Sl. list. 34/1970.

²³ Usp. *Pasinović, K.*, Pravilnik o vršenju poslova Službe javne sigurnosti, Priručnik, br. 4-5/1970., god. 18, str. 357.

²⁴ Nar. nov. 7/74.

sredstva (vozilo, plovni objekt, zrakoplov). Pri ulasku je službenik bio dužan priopćiti razloge ulaska, zadržati se mogao dok su postojali razlozi, a o pregledu se izdavala potvrda na zahtjev osobe kod koje je obavljan (čl. 66.). U čl. 197. određivala se mogućnost obavljanja pretrage bez naredbe, a kao razlozi su se ponavljali oni koji su bili navedeni i za ulazak u stan.

U čl. 67. bilo je određeno da su u slučajevima kada se moglo ući u stan, druge prostorije ili objekt bez naredbe ovlaštene službene osobe mogle ući i ako držatelj nije bio prisutan ili ih nije htio otvoriti te da je pri nasilnom ulaženju trebalo izbjegavati nepotrebna oštećenja.²⁵

U odredbama o pretrazi bilo je navedeno da će ovlaštene službene osobe zatražiti otvaranje zaključanih prostorija, namještaja i drugog, a ako ih "vlasnik ili držalac" nije htio otvoriti ili nije bio prisutan, primijenit će teži oblik većeg posega, odnosno službenici su ih mogli nasilno otvoriti izbjegavajući oštećenja (čl. 199. st. 3.).

U čl. 73. bilo je propisano da su ovlaštene službene osobe mogle uz uvjete iz čl. 65., 66. st. 3. i čl. 67. "pregledati prijevozna sredstva u javnom saobraćaju, putnike i prtljagu ako se, na temelju okolnosti slučaja ili podataka, osnovano pretpostavlja da se u prijevoznim sredstvima nalaze učinioци ili saučesnici krivičnih djela za koje se goni po službenoj dužnosti, ili se kod putnika odnosno u njihovom prtljagu nalaze tragovi ili predmeti krivičnog djela", čime su bile propisane i općenite osnove za poduzimanje manjeg posega radi ciljeva kaznenog postupka. U narednom stavku istog članka bilo je određeno da pritom "mogu zahtijevati od putnika da pokaže predmete koje ima pri sebi ili u prtljagu, a mogu doticati dijelove odjeće i stvari na putniku ili prtljagu, te upotrijebiti odgovarajuća tehnička sredstva".

U slučaju ulaska bez naredbe, službenici su bili dužni osobi kod koje je ta ovlast ostvarena dati potvrdu o ulasku, a nadređenom službeniku podnijeti izvještaj.

c) U Pravilniku o načinu postupanja službe javne sigurnosti iz 1983. godine²⁶ u posebnom je poglavlju bio propisan "Pregled ili pretraga osoba i prijevoznih sredstava" iz kojeg su pojedine odredbe upućivale na poglavlje koje je propisivalo radnju "Ulaženje u tuđi stan, objekte i prostorije organa i organizacija, njihov pregled ili pretraga".

U odredbi čl. 274. st. 2. bilo je propisano da ovlaštene službene osobe mogu i bez naredbe ući u tuđi stan i druge prostorije te prema potrebi obaviti pregled i pretragu ako je bilo potrebno uhvatiti zatečenog počinitelja ili sudionika; ako je očito da se drugačije ne bi mogli pronaći i osigurati tragovi kaznenog djela i predmeti koji mogu poslužiti kao dokaz; ako je držatelj stana to zahtijevao;

²⁵ Malnar, D. i Mataković, J., U povodu donošenja Pravilnika o načinu postupanja Službe javne sigurnosti, Priručnik, br. 1/1974., god. 21.

²⁶ Nar. nov. 25/83.

ako je tko zvao u pomoć; ako se u stanu ili drugoj prostoriji nalazila osoba koja se po naredbi nadležnog organa imala pritvoriti ili privesti ili koja se tu zbog gonjenja sklonila; ako je postojala osnova sumnje da se priprema, ili da je počinjeno krivično djelo; ako je bilo potrebno radi sigurnosti ljudi i imovine (požar, poplava, opasnost od trovanja plinom i sl.).

Pravilnik je (čl. 313.) propisivao da će prije pregleda ili pretrage službenik pozvati “vozača odnosno odgovornu osobu i putnike da pokažu predmete koje imaju pri sebi i u prtljagu te da predaju predmete koje se traži”. Kod pregleda ili pretrage mogli su se udaljiti putnici s prtljagom ili bez (čl. 314.) i mogla su se upotrebljavati odgovarajuća tehnička sredstva te koristiti dresirani psi (čl. 315.).

O većem posegu čl. 317. propisivao je da “prilikom pretrage prijevoznih sredstava ovlaštene službene osobe mogu skidati pojedine dijelove toga sredstva i pregledati sva mjesta za koja postoji vjerojatnost da će u njima pronaći predmete krivičnog djela ili u vezi sa krivičnim djelom ili učinioem” te da su u obavljanju te pretrage “za pomoć mogu koristiti stručne osobe”. Ako se vozilo otpremalo u radionicu, morala ga je pratiti ovlaštena službena osoba.

U čl. 280. bilo je propisano da se o pregledu prijevoznih sredstava, putnika i prtljage morala sastaviti službena zabilješka, a o pretrazi zapisnik. Odredba nije bila vezana na postignute učinke radnje, tako da se zabilješka o pregledu morala pisati i kada nisu bili ostvareni korisni ciljevi.

d) Privremeni službovnik Ministarstva unutarnjih poslova od 25. I. 1996. godine²⁷ sadržavao je u čl. 274.-279. odredbe o “pregledu ili pretrazi prijevoznih sredstava, putnika ili prtljage”.

Za pretragu se općenito navodilo da se može poduzimati na temelju pisanog naloga i dva svjedoka, a bez pisanog naloga moglo se ući u tuđi dom i druge prostorije te bez nazočnosti svjedoka prema potrebi obaviti pretragu doma i drugih prostorija kada je to bilo propisano zakonom, bez navođenja ikakvih osnova. Pojam “druga prostorija” bio je opisan djelomice na tragu prijašnjih pravilnika kao “sve pertinencije doma te građevine za koje je vjerojatno da će se pronaći tragovi ili predmeti vezani za postupak kao i prijevozna sredstva (vozila, plovila, zrakoplovi)” (čl. 241.).

Utjecaj prethodnih pravilnika vidi se i u drugim odredbama. U čl. 275. bilo je određeno da će prije pregleda ili pretrage prijevoznih sredstava, putnika ili prtljage ovlaštene službene osobe pozvati vozača odnosno odgovornu osobu i putnike da pokažu predmete koje imaju pri sebi i prtljagu te da predaju predmete koji se traže. Prilikom pregleda ili pretrage moglo se udaljiti putnike s prtljagom ili bez nje (čl. 276.) te upotrebljavati odgovarajuća tehnička sredstva i koristiti se dresiranim psima (čl. 277.).

²⁷ Broj: 511-01-01-289/96.; nije bio objavljen u Narodnim novinama, a tiskano izdanje Ministarstva unutarnjih poslova iz 1996. bilo je označeno: “Za internu uporabu”. Objavio ga je D. Krapac u prilogama svog Zakona o kaznenom postupku (Targa, Zagreb 1988/str. 1011).

Veći poseg bio je propisan u čl. 279., prema kojem prilikom pretrage prijevoznih sredstava ovlaštene službene osobe mogu odvajati pojedine dijelove toga sredstva i pregledati sva mjesta za koja postoji vjerojatnost da će se u njima pronaći predmeti kaznenog djela ili u vezi s kaznenim djelom ili počini- teljem. U obavljanju te pretrage za pomoć su se mogle koristiti stručne osobe.

O obavljenom pregledu ovlaštene službene osobe trebale su sastaviti služ- benu zabilješku koju je potpisivala i osoba nad kojom je obavljen pregled, a o pretrazi se sastavljao zapisnik (čl. 247.).

4. NEKE OSNOVNE POREDBENOPRAVNE ZNAČAJKE

4.1. Sjedinjene Američke Države

U Sjedinjenim Državama zaštita nepovredivosti osobnog života građana zajamčena je ustavnim Amandmanom IV. iz 1791. godine.²⁸ Osnove opravda- nosti pretraga koje se poduzimaju bez sudbenog naloga proizlaze iz pravila utemeljenih u presudama Vrhovnog suda Sjedinjenih Država (dalje: Vrhovni sud ili Sud), prema kojima se potom prosuđuju pojedini slučajevi.²⁹ Ocijeni li se neka pretraga neopravdanom, primjenjuju se pravila o izdvajanju dokaza.³⁰

Vozila nemaju jednako strogu zaštitu od posega u privatnost kakva je svojstvena stanovima ili drugim prostorijama. Utemeljenje te razlike potječe iz 1925. godine i izraženo je u presudi *Carroll v. United States*³¹ (i od tada se navodi u gotovo svakoj presudi u vezi s pretragom vozila), u kojoj, nakon pregleda tumačenja tadašnjih propisa i prethodnih sličnih presuda, sudac zaklju- čuje da je u tim izvorima prepoznata nužna razlika između pretrage stambenih

²⁸ “Pravo građana na sigurnost domova, dokumenata i imetka od nerazboritih pretraga i zapljena neće biti povrijeđeno ni sudbeni nalozi izdavani bez utemeljenog razloga, poduprtog zavjetom ili prisegom, uz poseban opis mjesta koje se ima pretražiti, osoba, odnosno stvari, koje se imaju uhititi, odnosno zaplijeniti”, iz: *Smerdel, B.*, Ustav Sjedinjenih Američkih Država, Panliber, Osijek, 1994., str. 39.

²⁹ Stanje kakvo je u Sjedinjenim Državama umnogome je slično i kanadskom uređenju, koje ne zaostaje u podrobnosti pravila. Kanadski sustav omogućuje pretragu bez naloga i kada je to razborito potrebno u dužnostima redarstvenika, “Incident to duties of police officers if reasonably necessary”, prema: *Delisle, R. i Stuart, D.*, Learning Canadian Criminal Procedure, Carswell, Toronto, 2000., str. 59 do 192.

³⁰ *Krapac, D.*, Prilog razmatranju pojma dokaznih zabrana u suvremenom krivičnom postupku, Pravni vjesnik, god. 6, br. 1/1990., str. 19. U nas su propisane zapreke, a ne takva pravila o izdvajanju, iz: *Krapac, D.*, Pedeseta obljetnica Opće deklaracije o pravima čovjeka, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, god. 6., br. 1/1999., str. 27.

³¹ *Carroll v. U.S.*, 267 U.S. 132 (1925)

kuća i sličnih prostorija te pretrage vozila kod kojih nije primjenjivo tražiti nalog jer takva prometala mogu biti brzo premještena s područja na kojem se tražio nalog.³²

Sadržajno manji i veći poseg u Sjedinjenim se Državama ne razlikuju formalno kao posebno uređene radnje, već oba posega kod vozila obuhvaća jedinstvena radnja pretrage, koja ima različite uvjete za manji i veći poseg. Manji poseg ponekad se naziva ograničenom pretragom. Tako je, primjerice, slično kao i prema *Pravilu Terry*, sadržajno manji poseg bio predmet razmatranja u presudi *Cardwell v. Lewis*³³ koja se odnosi na slučaj u kojem su redarstvenici provjerili vanjštinu vozila ostavljenog na javnom parkiralištu radi uzimanja uzoraka boje te radi utvrđivanja vrste guma, na što je Prizivni sud zaključio da je to bila neopravdana pretraga. U odluci Vrhovnog suda izraženo je mišljenje da u ovom slučaju iz unutrašnjosti vozila ništa nije pretraživano i uporabljeno kao dokaz te da pretragom ograničenom na ispitivanje guma i uzimanje uzoraka boje s vozila ostavljenog na javnom parkiralištu nije povrijeđena ničija privatnost.³⁴

4.1.1. Osnove za pretraživanje vozila bez naloga

4.1.1.1. Pristanak na pretragu

Vozilo se može pretražiti na temelju dragovoljnog pristanka osobe.³⁵ Način davanja pristanka za pretragu i povezanost s omogućivanjem pronalaženja dokaza protiv sebe u budućem kaznenom postupku bila je predmet posebnog bavljenja u slučaju *Schneckloth v. Bustamonte*³⁶ u kojem je redarstvenik pitao vozača može li pretražiti vozilo na što je ovaj odgovorio: "Naravno, samo daj", da bi nakon pretraživanja unutrašnjosti službenik opet pitao vozača otvara li se i prtljažnik, na što je vozač odgovorio potvrdno i otvorio ga sam, a redarstvenik je potom u njemu pronašao ukradeno.³⁷ Sudac zaključuje kako su vrlo rijetki

³² "...it is not practicable to secure a warrant, because the vehicle can be quickly moved out of the locality or jurisdiction in which the warrant must be sought..."

³³ *Cardwell v. Lewis*, 417 U.S. 583 (1974)

³⁴ U slučaju *United States v. Knotts*, 460 U.S. 276 (1983) redarstvo je postavilo u trgovini odašiljač u spremnik tvari za preradu droge i njima pratilo vozilo. Prizivni je sud (662 F.2d 515) smatrao da je pratnja kroz odašiljač bila protivna Amandmanu IV., na što je Vrhovni sud zaključio da je odašiljač služio za pratnju vozila, a ne za podatke iz unutrašnjosti.

³⁵ Usp. *Weston, P. i dr.*, *Criminal Evidence for Police*, Prentice Hall, New Jersey, 1995., str.154, koji od osnova za pretragu bez naloga navodi osnovanu sumnju, pri uhićenju i radi otklanjanja opasnosti.

³⁶ *Schneckloth v. Bustamonte*, 412 U.S. 218 (1973)

³⁷ Prizivni je sud (448 F.2d 699) odlučio da su progonitelji propustili dokazati da je pristanak na pretragu učinjen s razumijevanjem da može slobodno biti i uskraćen.

slučajevi kada može biti dokazano da je osoba pokazala znanje o svojim pravima, a uobičajenije je da kada ne postoje dokazi o bilo kakvoj izravnoj ili neizravnoj prisili, progonitelji nisu u mogućnosti prikazati kako je osoba znala svoje pravo za uskratu pristanka.³⁸

Sud ne vidi pojednostavljenje u davanju savjeta o tom pravu pri traženju pristanka jer redarstvo tijekom svojeg rada može slijediti podatke iz razgovora i takva su stanja stubokom drugačija od okružja tijekom suđenja kada je okrivljenik upoznat sa svojim pravima te još uvijek nemjerljivo daleko od službenog ispitivanja kakvo je postojalo u slučaju *Miranda v. Arizona*.³⁹ Sudac smatra da su razmatranja koja je Sud prihvatio u slučaju *Miranda* jednostavno neprimjenjiva na ovaj slučaj jer je *Mirandom* utvrđeno da načini redarstvenog ispitivanja i narav okružja stvaraju stanje kojem je prisila svojstvena.⁴⁰ U zaključku tog dijela presude sudac navodi da ne može biti rečeno kako je pretraga, zbog mogućeg suđenja, nekako nepravilna ako osoba na nju pristane, za što smatra da je i ovdje slučaj.⁴¹

Za potkrjepu je korištena i presuda *Davis v. United States*⁴² kojom je pristanak smatran dragovoljnim iako je najprije uskraćen, ali su redarstvenici potom uspjeli nagovoriti osobu bez sile ili prijetnje te oduzeli predmete koji su mogli biti korišteni protiv nje.⁴³

4.1.1.2. Osnovana sumnja o predmetu

Osnovana sumnja⁴⁴ o zabranjenom predmetu u vozilu kao osnova za poduzimanje pretrage bez naloga navodi se još i u prvospomenutoj presudi *Carrol v.*

³⁸ "But more commonly where there was no evidence of any coercion, explicit or implicit, the prosecution would nevertheless be unable to demonstrate that the subject of the search in fact had known of his right to refuse consent."

³⁹ "The police may seek to investigate further suspicious circumstances or to follow up leads developed in questioning persons at the scene of a crime. These situations are a far cry from the structured atmosphere of a trial where, assisted by counsel if he chooses, a defendant is informed of his trial rights. And, while surely a closer question, these situations are still immeasurably far removed from 'custodial interrogation' where, in *Miranda v. Arizona*, supra, we found that the Constitution required certain now familiar warnings as a prerequisite to police interrogation."

⁴⁰ "The considerations that informed the Court's holding in *Miranda* are simply inapplicable in the present case. In *Miranda* the Court found that the techniques of police questioning and the nature of custodial surroundings produce an inherently coercive situation."

⁴¹ "Nor can it even be said that a search, as opposed to an eventual trial, is somehow 'unfair' if a person consents to a search."

⁴² *Davis v. United States*, 328 U.S. 582

⁴³ "...that although he had at first refused to turn the coupons over, he had soon been persuaded to do so and that force or threat of force had not been employed to persuade him..."; sudac upućuje i na presudu *Zap v. United States*, 328 U.S. 624

⁴⁴ U radu je kod poredbenih sustava korišten pojam osnovana sumnja i kada to nije doslovni prijevod (već npr. razborit povod, utemeljeni razlog i dr.).

United States u kojoj se zaključuje kako bi bilo nepodnošljivo i nerazumno kad bi službenik redarstva bio ovlašten zaustaviti svako vozilo koje bi moglo prevoziti zabranjeni predmet i time podvrgavati građane neugodnostima i nečasti povezanima s pretraživanjem, te kako je mjerilo zakonitosti da redarstvenik mora imati osnovanu sumnju da vozilo prevozi zabranjenu tvar.⁴⁵

Ta se osnova nadopunjuje uvjetima, kao u slučaju *Chambers v. Maroney*⁴⁶ u kojem je redarstvo nakon dojave o razbojništvu zaustavilo i pretražilo vozilo i u njemu osobe od kojih je jedna odgovala opisu počinitelja. Sudac je zaključio da je redarstvo pritom imalo osnovanu sumnju te naglašava da je u provedbi zabrane neopravdanih pretraga ustrajavao uz to još i na postojanju nužnih okolnosti kao najmanjem što je pritom potrebno za opravdanu pretragu.⁴⁷

Slično su redarstvenici u slučaju *United States v. Ross*,⁴⁸ postupajući po vjerodostojnoj dojavi, uzeli ključeve vozaču i njima sami otvorili prtljažnik u kojem je pronađena vrećica koju su sami otvorili i u njoj uočili bijeli prah. Zaključeno je da su redarstvenici, koji su zakonito zaustavili vozilo i ako su imali osnovanu sumnju vjerovati da je predmet koji se treba oduzeti skriven negdje u njemu, mogli poduzeti pretragu bez naloga jednaku kao što bi bila da ju je naložio sud.

U slučaju *California v. Acevedo*⁴⁹ osoba je izašla iz stana s torbom koja je bila iste veličine kao i jedan od poslanih paketa droge za koji je postojala dojava te ju je zatvorila u prtljažnik vozila na javnom mjestu, nakon čega su redarstvenici prekinuli zasjedu, otvorili prtljažnik i pretražili vozilo. Prizivni sud je smatrao⁵⁰ da su redarstvenici imali osnovanu sumnju samo za pretraživanje te torbe, ali ne i cijelog vozila. Vrhovni sud zamjećuje kako je vidljivo da se Prizivni sud više oslonio na pravilo iz slučaja *United States v. Chadwick*⁵¹ nego na *United States v. Ross*⁵² te pojašnjava da ako postoji osnovana sumnja

⁴⁵ "...that the seizing officer shall have reasonable or probable cause for believing that the automobile which he stops and seizes has contraband..."

⁴⁶ *Chambers v. Maroney*, 399 U.S. 42 (1970)

⁴⁷ "In enforcing the Fourth Amendment's prohibition against unreasonable searches and seizures, the Court has insisted upon probable cause as a minimum requirement for a reasonable search permitted by the Constitution. Only in exigent circumstances will the judgment of the police as to probable cause serve as a sufficient authorization for a search."

⁴⁸ *United States v. Ross*, 456 U.S. 798 (1982)

⁴⁹ *California v. Acevedo*, 500 U.S. 565 (1991)

⁵⁰ 216 Cal. App. 3d 586, 265 Cal. Rptr. 23 (1990)

⁵¹ U slučaju *United States v. Chadwick*, 433 U.S. 1 (1977), redarstvenici su oduzeli i pretražili tajno praćeni sef nakon što su ga počinitelji preuzeli i spustili u vozilo, za što je Sud smatrao da kratak doticaj sefa s prtljažnikom vozila nije bio dovoljan za primjenu *Pravila Carroll*.

⁵² U već spomenutoj presudi *United States v. Ross* zaključeno je da redarstvenici mogu pretraživati svaki dio vozila i njegov sadržaj u kojem traženi predmet može biti prikriven. Utvrđeno je da stvari koje se trebaju oduzeti po svojoj prirodi bivaju prikrivene od javnog pogleda tako da će rijetko biti smještene negdje u vozilu ako taj prostor nije zatvoren.

samo na određen predmet, taj predmet može biti zadržan, ali ne i pretražen dok se ne dobije nalog. U presudi *California v. Acevedo* smatra se da je u *United States v. Ross* Sud izjednačio očekivanje zaštite privatnosti u vozilu i u predmetu koje se u vozilu nalazi te da je, kada redarstvenik zaustavi vozilo, teško razgraničiti je li droga u vozilu u torbi ili je droga samo u vozilu⁵³ i zaključuje da redarstvo može pretraživati vozilo i predmete u njemu kad ima osnovanu sumnju vjerovati da se dokaz ili zabranjena stvar tamo nalazi.⁵⁴

4.1.1.3. Pretraga radi oduzimanja jasno uočene stvari

Pretraga vozila bez naloga može se poduzeti kada je u njemu jasno uočen⁵⁵ predmet koji treba oduzeti. U slučaju *Harris v. United States*⁵⁶ na osumnjičeničku je vozilu nakon dovlačenja pred postaju mjerodavni redarstvenik prema propisima za zaštitu oduzetih predmeta namjeravao zatvoriti sve prozore, zaključati i obilježiti vozilo te otvorio suvozačeva vrata i na pragu uočio ispravu žrtve razbojništva.⁵⁷ U kratkom obrazloženju odluke sudac navodi kako ništa u Amandmanu IV. ne traži od redarstva nalog u takvim uskim okolnostima,⁵⁸ pa zaključuje da je odavno utvrđeno da oduzet predmet koji je jasno uočio redarstvenik koji ima pravo biti u položaju da može opažati može biti korišten kao dokaz.⁵⁹

Uz jasno uočavanje predmeta mora biti zadovoljen i uvjet da redarstvenik nije unaprijed znao da se taj predmet nalazi u vozilu. U slučaju *Texas v. Brown*⁶⁰ redarstvenik se malo izdigao dok je vozač tražio isprave i u pretincu uočio

⁵³ U presudi *United States v. Johns*, 469 U.S. 478 (1985) namirisana je marihuana u tovaru teretnog vozila, nakon čega su ga službenici pretražili, a Sud je zaključio da *Pravilo Sanders* i *Pravilo Chadwick* nisu u tom slučaju suprotni jer su službenici mogli pretražiti cijeli tovarni prostor, a ne samo pakete.

⁵⁴ "We therefore interpret Carroll as providing one rule to govern all automobile searches. The police may search an automobile and the containers within it where they have probable cause to believe contraband or evidence is contained."

⁵⁵ Engl. "plain view", "clear or distinct to the eye" prema: Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary, Gramercy Books, New York, 1994., str. 1100; "obviously clear" prema: Cambridge International Dictionary of English, Cambridge University Press, 1995., str. 1074.

⁵⁶ *Harris v. United States*, 390 U.S. 234 (1968)

⁵⁷ Oduzeta isprava poslužila je za zakonito dokazivanje u kasnijem postupku u kojem je osuđen, a i Prizivni je sud (125 U.S. App. D.C. 231, 370 F.2d 477) potvrdio da je riječ o zakonitom dokazu.

⁵⁸ "Nothing in the Fourth Amendment requires the police to obtain a warrant in these narrow circumstances."

⁵⁹ *Ker v. California*, 374 U.S. 23 (1963); *United States v. Lee*, 274 U.S. 559 (1927); *Hester v. United States*, 265 U.S. 57 (1924)

⁶⁰ *Texas v. Brown*, 460 U.S. 730 (1983)

male spremnike nakon čega je pretražio vozilo. Prizivni je sud smatrao da su pribavljeni dokazi nezakoniti jer predmet mora biti trenutno uočljiv,⁶¹ a Vrhovni sud je zaključio da je taj pojam nejasan i da je takva odluka pogrešna jer prema primijenjenom pravilu iz slučaja *Coolidge v. New Hampshire*⁶² jasno uočavanje mora samo zadovoljiti uvjet neprethodnosti⁶³ odnosno ne može se primijeniti ako je službenik već znao što se nalazi u pretincu.⁶⁴

4.1.1.4. Pretraga radi otklanjanja opasnosti

U presudi *Terry v. Ohio*⁶⁵ utemeljena su pravila o mogućnosti pretraživanja osobe radi sigurnosnih razloga koja se prilagođeno primjenjuju i na vozila. Iskusni redarstvenik pri ophodnji je posumnjao kako osobe pripremaju počiniti kazneno djelo te je prepipavanjem odjeće s vanjske strane kod jedne od osoba napipao pištolj i sam ga izvadio posegnuvši u unutrašnjost odjeće.

Vrhovni sud zaključio je da redarstvenik kad opazi neuobičajeno ponašanje prema kojem može razborito zaključiti na temelju svojeg iskustva da bi osobe mogle biti naoružane, i ako ništa od poduzetih radnji (predstavljanje, izvidi) ne otkloni strah za osobnu sigurnost i sigurnost drugih, može poduzeti pomnjivo ograničenu pretragu⁶⁶ (manji poseg) vanjskih dijelova odjeće radi pronalaženja oružja.⁶⁷

U slučaju *Michigan v. Long*⁶⁸ nakon uočavanja noža kod vozača, redarstvenik je vidio nešto sumnjivo i na podu ispod podloge, koju je podigao, pronašao drogu, te nakon uhićenja pretragom prtljažnika pronašao još droge. Vrhovni sud je zaključio da je ta cijela pretraga obavljena po *Pravilu Terry* zbog traženja opasnih stvari.

⁶¹ Engl. immediately apparent (617 S. W. 2d 196)

⁶² 403 U.S. 443

⁶³ Engl. inadvertence.

⁶⁴ U slučaju *New York v. Class*, 475 U.S. 106 (1986) nakon zaustavljanja vozila zbog prometnog prekršaja, redarstvenik je potražio utisnutu oznaku istovjetnosti vozila u unutrašnjosti i jasno uočio dršku pištolja ispod sjedala. Prizivni je sud (63 N. Y. 2d 491, 472 N. E. 2d 1009) smatrao da je pretraga neopravdana jer je vozač počinio samo prometne prekršaje, a Vrhovni je sud zaključio da je traženje oznake istovjetnosti bilo opravdano jer se zbog pokrivenosti nije moglo jasno uočiti izvana.

⁶⁵ *Terry v. Ohio*, 392 U.S. 1 (1968)

⁶⁶ "...to conduct a carefully limited search of the outer clothing of such persons in an attempt to discover weapons which might be used to assault him..."

⁶⁷ Takav manji poseg kod osoba pokatkad se naziva i prepipavanje (engl. frisk) a za njegovo poduzimanje moraju postojati činjenice koje ga opravdavaju. Usp. *Weston, P. i dr.*, Criminal Evidence for Police, Prentice Hall, New Jersey, 1995., str. 165.

⁶⁸ *Michigan v. Long*, 463 U.S. 1032 (1983)

4.1.1.5. Pretraga pri uhićenju osobe

Pretraga vozila pri uhićenju osobe također se može obaviti bez naloga, kao što je u presudi *Chimel v. California*⁶⁹ nakon osvrta na gotovo polustoljetni razvoj zaključeno da zakonito uhićenje opravdava nadovezanu pretragu uhićenika i prostora koje on u tom trenutku nadzire ili u koje bi mogao posegnuti,⁷⁰ a kao razlog poduzimanja smatralo se oduzimanje oružja radi otpora ili bijega te očuvanje dokaza.⁷¹

U slučaju *New York v. Belton*⁷² redarstvenik je namirisao dim marihuane i nakon uhićivanja u zatvorenom džepu jakne ostavljene na stražnjem sjedalu, koja je bila vlasništvo jednoga od suputnika, pronašao kokain. Vrhovni sud je za razliku od nižeg suda⁷³ smatrao da je pretraga jakne bila dio zakonitog uhićenja jer je potpadala pod pojmovno određenje predmeta pod trenutnim nadzorom. U presudi se spominje da Sud nije uspio pronaći pravilno pojmovno određenje “područja koje u tom trenutku okružuje osobu” u odnosu prema prostoru vozila u kojem je osoba bila prije uhićenja.⁷⁴

4.1.2. Neke značajke provedbe pretrage

Prema *Pravilu Mimms*⁷⁵ redarstvenik može vozača zakonito zaustavljenog vozila tražiti da izađe. U slučaju *Maryland v. Wilson*⁷⁶ redarstvenik je primijetio da se suvozač znoji i ponaša živčano te mu naredio da izađe iz vozila, a pri izlasku je ovom na pod ispala droga. Sud je u ovom slučaju smatrao da se *Pravilo Mimms* proteže i na suputnike.

Odnosi li se poduzeta pretraga općenito i na predmet koji nije vozačev bilo je sporno u presudi *Wyoming v. Houghton*⁷⁷ koja se odnosi na slučaj kada je redarstvenik nakon započinjanja pretrage na stražnjem sjedalu pronašao torbicu

⁶⁹ *Chimel v. California*, 395 U.S. 752 (1969)

⁷⁰ “The area within the immediate control of the arrestee”, “the area into which an arrestee might reach”.

⁷¹ *Stuckey, G. i dr.*, *Procedures in the Justice System*, Prentice Hall, New Jersey, 2001., str. 60.

⁷² *New York v. Belton*, 453 U.S. 454 (1981)

⁷³ 50 N. Y. 2d 447, 407 N. E. 2d 420

⁷⁴ U prije spomenutom slučaju *Chambers v. Maroney* u kojoj je osoba bila već na zadržavanju, a pretraga vozila obavljena je na drugom mjestu, Vrhovni sud je utvrdio da ta pretraga ne može biti opravdana kao dio uhićenja, kao i u slučaju *Chadwick* gdje je pretraga obavljena sat vremena nakon što su uhićenici već bili na zadržavanju.

⁷⁵ *Pennsylvania v. Mimms*, 434 U.S. 106 (1977)

⁷⁶ *Maryland v. Wilson*, No. 95-1268.

⁷⁷ *Wyoming v. Houghton*, No. 98-184.

koju je pretražio i u njoj našao crni spremnik s drogom i injekcijama, a na suputnici čija je bila torbica uočio svježe tragove ubadanja na ruci, zbog čega ju je uhitio. U daljnjem postupku postalo je sporno je li redarstvenik smio pretražiti torbicu koja nije vozačeva.⁷⁸ U odluci Vrhovnog suda navedeno je da bi, ako redarstvenik ima razloga vjerovati kako vozač i suputnik zajednički djeluju ili kako je vozač imao vremena sakriti tražene stvari u suputnikove predmete, pridržavanje pravila o suputnikovu vlasništvu značajno smanjilo mogućnost pronalaznja i oduzimanja predmeta kaznenog djela.⁷⁹

4.2. Engleska

Zaustavljanje i pretraživanje vozila i osoba jest ovlast kojoj je u Engleskoj pridana značajna zakonodavna i javna pozornost tako da su neki propisi donošeni isključivo radi njezina detaljnijeg određivanja. Manji i veći poseg također se ne razlikuju formalno u širem smislu, već sve posege primjereno obuhvaća jedinstvena radnja pretrage. Osnovno je uređena odredbama Zakona o policiji i dokazima u kaznenim stvarima iz 1984. godine (PACE)⁸⁰ i njemu pripadajućim pravilnicima⁸¹, dok same osnove za poduzimanje propisuje još gotovo dvadesetak sporednih zakona.⁸² Izdvajanje nezakonito prikupljenih dokaza je moguće ako bi njihovo izvođenje imalo negativan učinak na pravičnost postupka.⁸³

Ovlast zaustavljanja i pretraživanja je obrađena u Pravilniku o postupanju redarstvenih službenika u primjeni zakonskih ovlasti zaustavljanja i pretraživanja (Code of Practice for the Exercise by Police Officers of Statutory Powers of Stop and Search; Code A), a pretraživanje prostorija i oduzimanje predmeta propisuje drugi pravilnik (Code Of Practice For The Searching Of Premises By Police Officers And The Seizure Of Property Found By Police Officers On Persons Or Premises; Code B).⁸⁴

⁷⁸ Niži sud (956 P. 2d 363) smatrao je da je pretraga torbice bila nezakonita.

⁷⁹ "We hold that police officers with probable cause to search a car may inspect passengers' belongings found in the car that are capable of concealing the object of the search."

⁸⁰ Police and Criminal Evidence Act 1984; *Ashworth, A.*, The Criminal Process, Clarendon Press, Oxford, 1994., str. 5.

⁸¹ Radi provedbe Zakona o policiji i dokazima u kaznenim stvarima donesena su 1986. godine četiri pravilnika (A do D), 1988. godine pridodan je još jedan (E), a od 2002. godine u pokusnoj je primjeni i šesti (F).

⁸² Npr. Zakon o javnim trgovinama (Public Stores Act 1875), Zakon o vatrenom oružju (Firearms Act 1968), Zakon o zlouporabi droge (Misuse of Drugs Act 1971), Zakon o plaćanju carina i pristojbi (Customs and Excise Management Act 1979), Zakon o športskim događanjima (Sporting events Act 1985) i drugi.

⁸³ *Krapac, D.*, Engleski kazneni postupak, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 1995., str. 123.

⁸⁴ Treći pravilnik odnosi se na ovlast zadržavanja, četvrti na utvrđivanje istovjetnosti, peti na zvučno snimanje razgovora a šesti na slikovno snimanje razgovora; Police and Criminal Evidence

4.2.1. Zakon o policiji i dokazima u kaznenim stvarima

Zakon o policiji i dokazima u kaznenim stvarima u čl. 17. propisuje osnove za obavljanje pretrage prostorija bez naloga, a u čl. 60. općenito određuje bitne značajke zaustavljanja i pretraživanja vozila i osoba.

Bez naloga redarstvo može ući i pretražiti bilo koju prostoriju⁸⁵ kad izvršava nalog za uhićenje ili kad uhićuje osobu, ili hvata osobu koja je nezakonito u bijegu i za kojom je u potjeri, ili radi čuvanja života ili tijela ili sprječavanja ozbiljne štete imovini. Prema čl. 18 (1) može ući i pretražiti bilo koje prostorije koje koristi osoba uhićena za uhitno kazneno djelo ako ima razborite osnove sumnjati da je u prostorijama dokaz koji povezuje osobu s tim ili sa sličnim djelom.

Zaustavljanje i pretraživanje obuhvaća mogućnost pretraživanja bilo koje osobe ili vozila te bilo čega na vozilu ili u njemu radi pronalaska ukradenih ili zabranjenih predmeta⁸⁶ te mogućnost zadržavanja vozila ili osobe radi obavljanja takve pretrage. Ovlastima se može koristiti na prostoru na kojem je moguć javni pristup, bilo plaćanjem ili na drugi način, ili na bilo kojem drugom mjestu do kojeg građani imaju slobodan pristup ako to nisu stambene prostorije.⁸⁷

4.2.2. Podzakonsko uređenje ovlasti zaustavljanja i pretraživanja

Kraljevsko povjerenstvo, kada je 1981. predlagalo izmjene u ovlastima redarstva na temelju kojih je donesen PACE, preporučilo je da mora postojati zaštita javnosti od nasumičnih, samovoljnih i diskriminatornih pretraga.⁸⁸ Istraživanja su međutim pokazala da se nakon donošenja Pravilnik A primjenjuje rijetko i uz rasnu diskriminaciju te su iznošena mišljenja o potrebi njegove promjene radi usklađivanja s izvornim preporukama Kraljevskog povjerenstva.⁸⁹

Act 1984 (s.60 (1) (a) and s.66) - Codes Of Practice A-E Revised Edition 2003, The Stationery Office, London, 2003., str. iii

⁸⁵ Prema kasnije prikazanom pojmovnom određenju prostorije u odgovarajućem Pravilniku, prostoriju obuhvaća i vozila.

⁸⁶ Pojam "ukradene stvari" koji se navodi u toj odredbi obuhvaća predmete iz kaznenih djela provale, krađe, oduzimanja vozila, pribavljanja imovine obmanom (čl. 60 1(8)), a "zabranjeni predmet" obuhvaća oružje za napad napravljeno ili prilagođeno za nanošenje ozljeda ili zbog namjere osobe da ga ona ili netko drugi uporabi u tu svrhu; čl. 60 1(9). Obuhvaćeni su i sigurnosni razlozi i ciljevi kaznenog postupka.

⁸⁷ Ako je vozilo u vrtu ili okućnici uz prostor za stanovanje ili na drugom zemljištu koje se koristi na sličan način, ne može biti pretraženo po tim odredbama osim ako redarstvenik ima razborite osnove vjerovati da osoba koja je zadužena za vozilo ne stanuje tamo ili da vozilo nije na tom mjestu s izričitim ili prešutnim pristankom stanara; čl. 60 1(5).

⁸⁸ Royal Commission on Criminal Procedure, Report, Cmnd. 8092, HMSO, 1981.; *Padfield, N.*, Text and Materials on the Criminal Justice Process, Butterworths, London, 1995., str. 37.

⁸⁹ *Ashworth, A.*, The Criminal Process, Clarendon Press, Oxford, 1994., str. 98.

Iznošena su i mišljenja da je redarstvena primjena ovlasti zaustavljanja i pretraživanja nevažna, a njihove masovne primjene izazivale su nered u pojedinim područjima.⁹⁰

Ovlasti engleskog redarstva u vezi sa zaustavljanjem i pretraživanjem mijenjane su kada je nakon nerazjašnjenog ubojstva mladog crnca 1993. godine Vlada pokrenula neovisnu sudsku istragu. Povjerenstvo je 1999. godine objavilo opsežno Izvješće, sa sedamdesetak preporuka.⁹¹

Uz to što se Izvješće dodiruje raznih okolnosti⁹² dio se odnosi i na ovlast zaustavljanja i pretraživanja (t. 60. do 63.). Navedeno je da osnove za poduzimanje tih ovlasti redarstva prema postojećem zakonodavstvu ne bi trebalo mijenjati, ali bi Ministarstvo unutarnjih poslova trebalo osigurati da se za svaku pojedinu primjenu ovlasti samog zaustavljanja ili zaustavljanja i pretraživanja, bez obzira na to po kojoj se osnovi poduzima, sastavi zapisnik koji treba sadržavati razlog zaustavljanja, ishod ovlasti te etničku pripadnost zaustavljene osobe kojoj treba dati jedan primjerak. Sastavljeni zapisnici moraju se podvrći raščlambi podataka čiji se učinci moraju objavljivati, a redarstvene vlasti se zadužuje za proširivanje javne svjesnosti o propisima za ovu ovlast i o pravu na dobivanje zapisnika u svim okolnostima.

Snažan utjecaj koji su ostvarile preporuke Povjerenstva uočljiv je navlastito u naglašavanju položaja građana u primjeni te ovlasti, na što je bio usredotočen i najveći dio cjelovitih izmjena Pravilnika A koje su stupile na snagu 2003. godine (v. prijevod Pravilnika u prilogu). Time je pružena prigoda sagledavanja razvoja te ovlasti u društvenim okolnostima koje su težile većoj zaštiti prava građana, što čini korisnim prikazati tijek promjena i razlike važećeg i prethodnog Pravilnika.

4.2.2.1. Pravilnik o zaustavljanju i pretraživanju iz 1999. godine

a) Prvo izdanje Pravilnika doneseno je 1986. godine, nakon čega je do prestanka važenja mijenjano 1991., 1995., 1997. i 1999. godine. U Pravilniku su bile obrađene sljedeće osnove za zaustavljanje i pretraživanje:

aa) Ovlasti utemeljene na osnovanoj sumnji

⁹⁰ Sanders, A. i dr., *Criminal Justice*, Butterworths, London, 1994., str. 28 i 35. Navodi se slučaj nereda u Brixtonu 1981. godine nakon masovne akcije zaustavljanja i pretraživanja "Swamp 81".

⁹¹ O ispunjavanju tih preporuka mjerodavna ministarstva moraju javno izvješćivati, v. npr. Stephen Lawrence Inquiry, Home Secretary's Action Plan: First Annual Report on Progress, April, 2000.

⁹² U Izvješću se londonsko redarstvo opisuje kao institucionalno rasističko a za samo istraživanje ubojstva Stephena Lawrencea utvrđeno je da sadržava temeljne pogreške.

Postoji li razborita osnova za sumnju u pojedinom slučaju, ovisi o okolnostima, ali se pri prosudbi mora koristiti neki objektivni temelj. Službenik mora u prosudbi obuhvatiti narav predmeta u vezi s drugim čimbenicima poput vremena, mjesta i ponašanja osobe. Za pojam razborita sumnja teorijski se naglašava da je teško objašnjiv i da slučajevi sudske primjene nisu učinili mnogo na otklanjanju nejasnoća⁹³ te kako bi bilo neprimjenjivo njegovo određenje u propisu.⁹⁴

ab) Ovlast po čl. 60. Zakona o kaznenom pravosuđu i javnom redu iz 1994. i dr.

Ovlast iz tih propisa mogla se provoditi kada se razborito vjerovalo da je potrebno za suzbijanje događaja koji uključuju teško nasilje i koji bi se mogli dogoditi na nekom području ili ako osobe nose opasna oruđa ili oružja za napad bez dobrog razloga. Ovlast za te radnje mogao je dati samo redarstvenik u zvanju *inspector* ili višem, napismeno, uz navođenje razloga, područja i vremena trajanja, a morao je i obavijestiti službenika u zvanju *superintendent*, koji ju može produljiti još za 24 sata.

ac) Ovlast prema čl. 13A Zakonu o sprječavanju terorizma iz 1996. i dr.

Ova osnova odnosila se na pozornike u odori koji su mogli zaustaviti i pretražiti vozilo, vozača i putnike radi pronalazjenja predmeta koji mogu biti korišteni za terorističke svrhe. Ovlast se mogla koristiti bez obzira na to ima li redarstvenik ikakvu osnovu za sumnju o predmetima, ali je odluku o njezinoj uporabi mogao donijeti službenik u zvanju *assistant chief constable* napismeno, uz naznaku područja na koje se odnosi i vrijeme početka i završetka (najduže može trajati 28 dana).

ad) Ovlast iz čl. 13B Zakona o suzbijanju terorizma i dr.

b) Drugi dio Pravilnika odnosio se na radnje koje se provode prije pretraživanja. Za pretrage s osnovanom sumnjom nije se moglo nekog zadržati da bi se tek tada pronašle osnove za pretragu. Kada je provedba ovlasti zahtijevala osnovanu sumnju, dubina i opseg pretrage morali su ovisiti o tome za što se sumnjiči. Zapisnik se sastavljao odvojeno za svaku osobu i vozilo, ako cilj i osnova za pretragu nije bila ista. Vozač zaustavljenog vozila mogao je dobiti pisanu potvrdu u roku od 12 mjeseci.

Službeni podatci su pokazivali da je do 1989. godine bilo oko dva milijuna zaustavljanja i pretraživanja godišnje, a da je te godine ovlast uporabljena samo 120.000 puta.⁹⁵ Smanjenje se u stručnim krugovima opisivalo kao prividno jer

⁹³ *Sanders, A. i dr.*, Criminal Justice, Butterworths, London, 1994., str. 39 i dalje.

⁹⁴ *Padfield, N.*, Text and Materials on the Criminal Justice Process, Butterworths, London, 1995., str. 38.

⁹⁵ *Ashworth, A.*, The Criminal Process, Clarendon Press, Oxford, 1994., str. 98. Neki pisci izražavaju sumnju u vjerodostojnost takvih podataka: *Padfield, N.*, Text and Materials on the Criminal Justice Process, Butterworths, London, 1995., str. 39.

su redarstvenici vjerojatno zapisnike sastavljali samo ako je osoba odbila pristati na pretragu.

4.2.2.2. Pravilnik o zaustavljanju i pretraživanju iz 2003. godine

a) Nacrt novog pravilnika bio je javno objavljen za raspravu od ožujka 2002. godine.⁹⁶ U uvodu Nacrta opisano je da je jedan od poticaja bila široka javna rasprava o uporabi tih ovlasti te posebice koriste li ih redarstvenici na način kojim diskriminiraju pripadnike pojedinih etničkih skupina. U Nacrtu je naglašeno da je istraživanjima (nije navedeno ništa detaljnije o njima) pokazana jasna veza između pravičnosti i učinkovitosti, odnosno postavka da ovlasti koje se koriste radi povećavanja povjerenja vjerojatnije smanjuju kaznena djela, što je postavka koja čini središnji dio izmjena u Pravilniku.⁹⁷ Pravilnik obiluje vrijednosnim ocjenama o učincima uporabe pojedinih radnji na određen način (npr. u paragrafima 1.4., 2.4., 3.1. i drugima).

Promjene su uočljive od samog početka Pravilnika koji započinje odredbama o načelima provedbe ovlasti zaustavljanja i pretraživanja, čega u prethodnom Pravilniku nije bilo.⁹⁸ Ovlast zaustavljanja može imati važnu ulogu u otkrivanju i sprječavanju kaznenih djela a pravična uporaba čini ju učinkovitijom.

Već početne promjene pokazuju važnost koja je pridana općenitom odnosu redarstva prema građanima i uzvratu povjerenja, prihvaćajući pritom i djelotvornost i pravičnost ne kao sučeljene vrijednosti, već kao dio istosmjernog nastojanja. Redarstvenike se jače veže uz zakonske osnove, jer se ovlast ne smije koristiti čak niti s pristankom osobe ako nije primjenjiv niti jedan pravni razlog, a jedina iznimka može biti pretraga kao uvjet za ulazak na športske priredbe ili u druge prostorije.

b) Posebno se naglašava da pretragu treba obavljati uz poštovanje osobe i da to značajno utječe na javno mnijenje o redarstvu. Prema tim izmjenama određeni je naglašeno da se zapisnik mora sastaviti odmah nakon pretrage, osim ako službenik žurno mora otići ili ako je riječ o narušavanju javnog reda, čime je bitno izmijenjen u odnosu na rok od 12 mjeseci iz prethodnog Pravilnika.

⁹⁶ Home Office, Code of Practice for the exercise by police officers of statutory powers of stop and search and recording of police/public encounters, Consultation Draft, March 2002.

⁹⁷ "Furthermore research evidence shows that there is a clear link between fairness and effectiveness. In other words, when the powers are used in a way which is likely to increase trust and confidence, then their use is more likely to reduce crime.", Home Office, isto kao u bilj. 96., str. 1.

⁹⁸ Nakon temeljnih načela provedbe, značajnim se još činilo dodatno ih obrazložiti, tako da slijede odredbe koje ne sadržavaju nikakva pravila, već objašnjavaju: ako ta temeljna načela nisu uzeta u obzir, uporaba ovlasti može biti dovedena u pitanje jer propust u uporabi ovlasti na pravilan način smanjuje njihovu djelotvornost.

Zapisnik mora biti odmah predan osobi. U osnovama za pretragu mora biti kratko ali sadržajno objašnjen razlog za sumnju, povezan s ponašanjem osobe ili drugim okolnostima. Ako je osoba bila zadržana radi pretrage, ali se pretraga ne obavi jer su u razgovoru sumnje otklonjene, zapisnik se također mora sastaviti.

Nadzor i nadgledanje mora se poduprijeti brojčanim pokazateljima svih ovlasti na određenom području te svaki očigledni nerazmjer uporabe te ovlasti kod nekog redarstvenika ili kod skupine redarstvenika u odnosu na pojedine pripadnike zajednice mora biti otkriven i potom istražen. Prema podacima iz 2003. godine za Englesku i Wales, od ukupno pretraživanih 13% je uhićeno,⁹⁹ samo prema čl. 60. zaustavljeno je i pretraženo 50.820 osoba i vozila, od čega je kod 2.193 pronađeno napadačko oružje, a 2.823 su uhićene zbog drugih razloga.¹⁰⁰

4.2.2.3. Pravilnik o pretragama prostorija

Pravilnik se ne primjenjuje na slučajeve s pristankom držatelja (osim u slučajevima uobičajenog pretraživanja mjesta događaja, postupanja po dojavama uređaja za zaštitu od provala ili vatre, dojava o eksplozivnim napravama), potom ako je dobiven nalog te u skladu s čl. 17., 18. i 32. Zakona o policiji i dokazima u kaznenim stvarima. Prostorije u smislu Pravilnika obuhvaćaju i vozila.

Kod pretraga s pristankom, osoba koja dopušta pretragu mora imati to pravo te, ako je primjenjivo, mora dati pisani pristanak (4.1.). Prije traženja pristanka ta se osoba mora obavijestiti o svrsi pretrage, o tome da nije obvezna dati pristanak i da sve što se pronađe može biti korišteno kao dokaz (4.2.). Ako je pristanak dobiven prisilno ili je tijekom pretrage povučen, pretraga se ne smije nastaviti.¹⁰¹

Razborita prisila (teži oblik) može biti upotrijebljena ako je to potrebno za ulazak u prostorije i ako je riječ o slučajevima osnova za ulazak bez naloga gdje je držatelj odbio zahtjev za ulazak, ako nije moguće doći do držatelja ili druge osobe koja može dopustiti ulazak te ako se zna da su prostorije nenastanjene, ako je poznato da je držatelj odsutan ili ako postoji razborita osnova za

⁹⁹ U razdoblju od početka primjene PACE-a se taj udio kreće od 13 do 17%, prema: *Sanders, A. i dr.*, Criminal Justice, Butterworths, London, 1994., str. 57.

¹⁰⁰ Home Office, Arrests for Notifiable Offences and the Operation of Certain Police Powers under PACE, 17/03, England and Wales, Stat053/2003, 12 Dec 2003.

¹⁰¹ Pristanak se ne mora tražiti ako bi prouzročio nerazmjerne neugodnosti osobi koje se tiče, a za tumačenje je u smjernicama (4C) opisano kako su to situacije u kojima je razborito pretpostaviti pristanak, poput npr. uhićenja kradljivca koji je pri noćnom bijegu prošao kroz nekoliko okućnica te treba na brzinu provjeriti je li ostavio kakve dokaze.

vjerovanje da bi upozoravanje moglo ugroziti cilj pretrage ili dovesti u opasnost redarstvenike ili druge osobe (5.6.).

4.3. Njemačka

U Njemačkoj je privatnost doma na najvišoj razini zaštićena u § 13 Temeljnog zakona (Ustava).¹⁰² Pretraga radi ciljeva kaznenog postupka propisana je na saveznoj razini Zakonom o kaznenom postupku, a pojedine zemlje dijelovi saveza same donose zakonodavstvo kojim uređuju ovlasti službenika redarstva.

4.3.1. Zakon o kaznenom postupku

Uz samu pretragu, u Zakonu o kaznenom postupku značajno je i propisivanje ovlasti za postavljanje nadzornih točaka na kojima se mogu provoditi radnje među koje spada i pretraživanje. U skladu sa Zakonom o kaznenom postupku, pretrage (§ 105 I 1) i postavljanje nadzornih točaka¹⁰³ (§ 111 II) spadaju uz još nekoliko ovlasti u skupinu radnji koje mogu provoditi samo službenici redarstva koji su u položaju pomoćnika državnog odvjetništva,¹⁰⁴ dok ovlasti poput uhićenja, utvrđivanja istovjetnosti i drugih mogu obavljati svi službenici redarstva bez obzira na to svojstvo.¹⁰⁵ Ovlasti koje mogu poduzimati redarstvenici kao pomoćni službenici državnog odvjetništva nisu bezuvjetno prepuštene provedbi, već ovise o uređenju pojedine radnje.

Pretraga stana ili prostorije te osobe i njezinih stvari propisana je od § 102, a pod njezinim se sadržajem razumije traženje osoba, dokaznih sredstava, predmeta i drugog.¹⁰⁶ Zakon razlikuje pretragu kod osumnjičenika (§ 102) koja obuhvaća i pretragu prostorija i imovine radi hvatanja osoba povezanih s kaznenim djelom¹⁰⁷ ili radi pronalaženja dokaza¹⁰⁸ te pretragu kod drugih osoba

¹⁰² "Dom je nepovrediv. Pretragu može odrediti samo sudac, a u slučaju opasnosti zbog odgode i drugi zakonom predviđeni organi, a može se provoditi samo u zakonom propisanom obliku. U drugim slučajevima dopustiva su odstupanja i ograničenja samo radi zaštite od opće opasnosti ili opasnosti po život, a temeljem zakona i radi sprečavanja neposredne opasnosti za javnu sigurnost i red, te osobito radi ublažavanja pomanjkanja stambenog prostora, suzbijanja opasnosti od zaraza ili zaštite ugrožene mladeži.", iz: Temeljni zakon Savezne Republike Njemačke, prijevod Sokol, N., Panliber, Osijek, 1994.

¹⁰³ Njem. Kontrollstellen

¹⁰⁴ "...nur die Hilfsbeamten der StA..."; Prema § 152 Gerichtsverfassungsgesetz određivanje vrste službenika u mjerodavnosti je tijela pojedinih zemalja u skladu s propisima kako bi se prilagodili pojedinim državnim odvjetništvima, a propisani su uvjeti o potrebnoj duljini staža.

¹⁰⁵ *Beulke, W.*, Strafprozeßrecht, C. F. Müller, Heidelberg, 2000., str. 49.

¹⁰⁶ *Beulke, W.*, isto, str. 120.

¹⁰⁷ Njem. Ergreifungsdurchsuchung.

¹⁰⁸ Njem. Ermittlungsdurchsuchung.

(§ 103) koja može biti provediva samo radi hvatanja osumnjičenog, oduzimanja predmeta ili prikupljanja trgova, i to samo ako postoje činjenice koje podupiru zaključak da se ta osoba, trag ili predmet nalaze u prostoriji, a ograničenje se ne primjenjuje na prostorije gdje je osoba uhićena ili u koja je ušao tijekom potjere. U Zakonu se izrijeком ne spominju vozila kao predmet pretrage.

Pretragu općenito može odrediti nalogom sudac a u opasnosti od odgode¹⁰⁹ i državni odvjetnik i pomoćni službenici (§ 105). Zahtjevniji uvjeti za nazočnost suca ili drugih osoba primjenjuju se samo kod pretraživanja stana ili službenih i drugih te ograđenih prostorija (§ 105 2). Vlasnik predmeta može biti nazočan pretrazi, a ako ga nema, pozvat će se njegov zastupnik ili odrasli rođak, osoba koja živi u njegovu kućanstvu ili susjed (§ 106). Nakon dovršetka pretrage, na zahtjev osobe kod koje je pretraga provođena bit će joj dana obavijest u kojoj će biti propisani razlozi pretraživanja, a također joj se dati i potvrda o tome je li što pronađeno i oduzeto pretragom (§ 107).

Ako činjenice opravdavaju sumnju da je počinjeno određeno kazneno djelo (iz § 129a ili § 250 1 1 Kaznenog zakona), mogu biti postavljene nadzorne točke na javnim cestama, trgovima i na drugim javno dostupnim mjestima, ako bi to moglo dovesti do uhićenja počinitelja ili osiguranja dokaza koji bi mogli razjasniti djelo (§ 111 1). Na nadzornim točkama od zatečenih se osoba mogu prikupljati podatci o istovjetnosti i osobe se mogu pretraživati.¹¹⁰ Nalog za postavljanje nadzornih točaka donosi sudac, a u nužnim okolnostima državni odvjetnik ili pomoćni službenici.¹¹¹

S obzirom na djelovanje redarstva u prethodnom postupku¹¹², u § 163 utvrđena je samo općenita dužnost da treba poduzeti sve mjere za koje postoji opasnost od odgode s ciljem sprječavanja skrivanja činjenica. U Zakonu se izrijeком ne spominju pregledi vozila.¹¹³

4.3.2. Glavni zakoni koji uređuju ovlasti redarstva

Donošenje propisa o ovlastima redarstva u mjerodavnosti je pojedinih zemalja unutar saveza. Gotovo svi zakoni sadržavaju odredbe kojima su zasebno

¹⁰⁹ "...wenn Gefahr im Verzug ist..."

¹¹⁰ *Rupprecht, R. i dr.*, Polizei Lexikon, Kriminalistik Verlag, Heidelberg, 1986., str. 243; usp. *Möllers, M. i dr.*, Wörterbuch der Polizei, C. H. Beck, München, 2001.

¹¹¹ *Beulke, W.*, Strafprozeßrecht, C. F. Müller, Heidelberg, 2000., str. 123.

¹¹² Vorbereitung der öffentlichen Klage.

¹¹³ Od pregledavanja se izrijeком spominju samo tjelesni pregledi, "körperlicher untersuchungen", u § 81 a II, 81 c V; usp. *Rupprecht, R. i dr.*, Polizei Lexikon, Kriminalistik Verlag, Heidelberg, 1986., str. 239. Drugačije preglede ne spominje ni *Schulte, R.*, Handbuch für Führung und Einsatz der Polizei PDV 100, Boorberg, Stuttgart, 2000., str. 24; usp. *Möllers, M. i dr.*, Wörterbuch der Polizei, C. H. Beck, München, 2001., str. 430.

propisane ovlasti pretraživanja osoba, pretraživanja stvari te pretraživanja doma. Za svaku od tih ovlasti jasno su pobrojene osnove kada ih službenici redarstva mogu poduzimati i na koji način. U većini zakona uređena je i mogućnost zaustavljanja i pretraživanja osobe u okviru utvrđivanja istovjetnosti, na što se može nadovezati i pretraga stvari, a neki zakoni propisuju i raznovrsne ovlasti manjih posega.

4.3.2.1. Pregledi vozila

Sadržajno manji poseg određen je u berlinskom zakonu u vezi s redarstvom¹¹⁴ kojim je propisano da radi suzbijanja prekograničnog kriminala redarstvo može na javnom prostoru zaustaviti zatečenu osobu¹¹⁵ i zatražiti isprave te pregledati stvari koje ima sa sobom.¹¹⁶ Mogućnost primjene ove ovlasti nije stalna, već se može poduzimati u roku od 14 dana, a primjenu određuje službenik u zvanju *Polizeipräsident*. Prema teorijskim gledištima, takav pregled pritom može obuhvatiti otvorene predmete koje osoba nosi sa sobom, prtljažnike i tovarne prostore motornih vozila. Predmete koji su pokriveni može se otkriti, a za razlikovanje od radnji većeg posega navodi se da samo provjeravanje vanjštine stvari ne čini pretragu, već pregled.¹¹⁷

U odgovarajućem zakonu zemlje Mecklenburg-Vorpommern¹¹⁸ 2001. godine unesen je § 27a koji slično propisuje ovlast redarstvu za zaustavljanje i pregledavanje.¹¹⁹ Ta se ovlast može primjenjivati na javnim površinama radi suzbijanja kaznenih djela velikog značenja koja su posebno propisana ili na 30 km od granice radi suzbijanja prekograničnog kriminala. Zakon iz Brandenburga propisao je u § 11 pregled stvari koje osoba ima sa sobom.¹²⁰

4.3.2.2. Pretrage vozila prema berlinskom Zakonu

Zbog sličnog propisivanja i u ostalim zemljama saveza, kao ogledni prikaz mogu poslužiti odredbe berlinskog Zakona.

¹¹⁴ Allgemeines Gesetz zum Schutz der Öffentlichen Sicherheit und Ordnung in Berlin (ASOG - Berliner Polizeigesetz), §18 (7) 1 4

¹¹⁵ Njem. Anhalterrecht.

¹¹⁶ Njem. Inaugenscheinnahme mitgeführter Sachen.

¹¹⁷ "Die Feststellung der äußeren Beschaffenheit einer Sache ist keine Durchsuchung, sondern eine Untersuchung", iz: *Berg, G. i dr.*, Allgemeines Polizei- und Ordnungsrecht für Berlin, VDP, Berlin, 2000., str. 227. Ne navode se nikakva podrobnija razgraničenja.

¹¹⁸ Gesetz über die öffentliche Sicherheit und Ordnung in Mecklenburg-Vorpommern (Sicherheits- und Ordnungsgesetz - SOG M-V)

¹¹⁹ Polizeiliche Anhalte- und Sichtkontrollen, "Personen kurzzeitig anhalten und mitgeführte Fahrzeuge, insbesondere deren Kofferräume und Ladeflächen, in Augenschein nehmen".

¹²⁰ Gesetz über die Aufgaben und Befugnisse der Polizei im Land Brandenburg (Brandenburgisches Polizeigesetz - Bbg PolG)

A) Prema § 21 2 berlinskog Zakona, u okviru radnji koje su potrebne za utvrđivanje istovjetnosti, osobu se može zaustaviti, a ako se istovjetnost ne može utvrditi na drugi način ili sa znatnim poteškoćama, osoba se može dovesti u službene prostorije i mogu se pretražiti stvari koje ima sa sobom.¹²¹ Cilj takve pretrage isključivo može biti utvrđivanje istovjetnosti, odnosno traženje predmeta koji u tome mogu pomoći.¹²²

B) Pretraživanje stvari zasebno je propisano u § 35 berlinskog Zakona.¹²³ U prvu skupinu osnova za pretraživanje stvari pripadaju pretrage povezane s pretragama osoba koje se poduzimaju po drugim odredbama Zakona. Prema tim osnovama, u sklopu pretrage osobe mogu se pretražiti i stvari koje ima sa sobom, u što pripadaju i vozila, prikolice, dječja kolica, životinje i slično.¹²⁴

Službenici redarstva tako mogu obaviti pretragu radi očuvanja sigurnosti, što podrazumijeva provedbu radi obrane od istodobne opasnosti, radi zaštite od nasilnog oštećenja stvari ili gubitka kod osobe koju je potrebno zadržati ili odvesti nekom drugom tijelu vlasti ako je pretraga potrebna radi pronalaska predmeta pogodnih za bijeg, za ozljeđivanje ili usmrćivanje sebe ili koji mogu prouzročiti opasnost za život ili tijelo drugih osoba (§ 35 1 u vezi s § 38 1, 2 i 3).

Pretraga bespomoćne osobe moguća je kada je osoba u prepoznatljivom stanju u kojem je isključeno njeno slobodno upravljanje voljom ili je u općenito bespomoćnom stanju (§ 35 1 1 u vezi s § 34 1 2).

Prije je spomenuta mogućnost pretraživanja pri utvrđivanju istovjetnosti, a i izvan tih slučajeva propisanih § 21 3 4, stvari osobe mogu se pretražiti radi sigurnosnih razloga kada prema propisima osobi može biti oduzeta sloboda (§ 35 1 1 u vezi s § 34 2 1).

C) Dvije osnove za poduzimanje pretrage povezane su s otklanjanjem opasnosti, odnosno osoba može biti zaustavljena i stvari koje ima sa sobom pretražene na mjestu koje se smatra ugroženim (§ 35 1 1 u vezi s § 34 2 2), a prema § 35 1 1 u vezi s § 34 2 3 može biti pretražena osoba i stvari koje ima sa sobom ako činjenice opravdavaju prihvatljivost da je ugrožena osoba ili objekt u kojem se nalazi.

Prema § 35 1 1 u vezi s § 34 3, osoba koju je potrebno službeno dovesti na drugo mjesto može biti pretražena radi pronalaženja oružja, opasnog oruđa, rasprskavajućih sredstava, a ta je ovlast moguća: pri utvrđivanju istovjetnosti; kada je potrebno zaštititi redarstvenika ili treću osobu od stvarne opasnosti za

¹²¹ "Mitgeführten Sachen durchsucht werden".

¹²² *Berg, G. i dr.*, Allgemeines Polizei- und Ordnungsrecht für Berlin, VDP, Berlin, 2000., str. 256.

¹²³ Pretraga stana i ostalih prostorija (§ 36 i dalje) kao i pretraga osoba (§ 34) također su uređene zasebno.

¹²⁴ *Berg, G. i dr.*, Allgemeines Polizei- und Ordnungsrecht für Berlin, VDP, Berlin, 2000., str. 420.

život ili tijelo (§ 35 1 1 u vezi s § 34 3 1) te prema § 35 1 1 u vezi s § 34 3 2 kod već spomenutog sigurnosnog pretraživanja radi privođenja ili dovođenja drugom tijelu.

D) Ostale se osnove ne odnose na pretragu stvari koje osoba ima sa sobom, već na zasebno uređene pretrage stvari, iako s ponekim sličnim razlozima.

Prema § 35 1 2 službenici redarstva mogu pretražiti stvar kada činjenice opravdavaju prihvatljivost da će se u njoj pronaći osoba koja je bespomoćna ili kojoj je protuzakonito oduzeta sloboda. Stvar koja se pretražuje mora biti dovoljne veličine kako bi u njoj mogla biti osoba. Pojam osobe kojoj je oduzeta sloboda tumači se kao osoba koja je žrtva pojedinih kaznenih djela iz § 239 a i b Kaznenog zakona.

Prema § 35 1 3 pretraga može biti obavljena kada se neka stvar pretražuje a činjenice opravdavaju prihvatljivost da će se pronaći neka druga stvar koju je potrebno osigurati. Stvar može biti pretražena ako se smatra kako će u njoj biti pronađena osoba koja je u opasnosti (§ 35 2 1).

Prema § 35 2 2 može biti pretražena stvar, uz do sada spomenute slične slučajeve, koja je na ugroženim mjestima, a to se ovdje u skladu s § 21 2 1 tumači kao mjesto gdje netko dogovara, priprema ili čini kaznena djela, ili gdje su povrijeđeni propisi o boravištu, ili gdje netko podvodi osobe za pružanje spolnih usluga.

Stvar može biti pretražena radi zaštite ugroženog objekta (prometna postrojenja i sustav javne opskrbe, javna sredstva prijevoza, službene zgrade i drugi ugroženi objekti) kada činjenice opravdavaju prihvatljivost da se u objektu (§ 21 2 3) ili u njegovoj izravnoj blizini događaju radnje od kojih su ugroženi ti objekti ili osobe u njima (§ 35 2 3).

E) Posljednja osnova iz § 35 odnosi se izrijeckom na pretragu vozila, koja se može obaviti kada je pronađena osoba čija se istovjetnost treba utvrditi prema spomenutim osnovama. U tom slučaju pretraga može obuhvatiti i stvari koje su sadržane u vozilu (§ 35 2 4). Primjena te mogućnosti ostvariva je samo na nadzornim točkama, kada je na temelju činjenica opravdana prihvatljivost da će ta kaznena djela biti počinjena.

F) Prema odredbi § 35 3 kod pretrage stvari potrebna je nazočnost vlasnika, a ako nema njega niti njegova zastupnika, može biti nazočan neki drugi svjedok. O pretrazi se sastavlja potvrda koju dobiva vlasnik.

4.3.2.3. Osnovno iz zakona drugih njemačkih zemalja i nekih okolnih država

Ostali zakoni pojedinih zemalja u Njemačkoj propisuju pretragu stvari posebno te slično ili istovjetno kao i berlinski Zakon. Bremenski Zakon o redarstvu propisuje pretraživanje stvari vrlo slično (§ 20), a pretraživanje također

postoji i pri utvrđivanju istovjetnosti (§ 11 1 3).¹²⁵ U zemlji Schleswig-Holstein pretraživanje pri utvrđivanju istovjetnosti uređeno je u § 181 3, a pretraga stvari u § 206.¹²⁶ U Hesenu je pretraga također moguća kod utvrđivanja istovjetnosti (§ 18), pretraživanje stvari slično je kao u Berlinu (§ 37).¹²⁷ Bavarski Zakon u § 13 propisuje ovlast pretraživanja pri utvrđivanju istovjetnosti, pretraga stvari propisana je u § 22.¹²⁸ Zakon iz Hamburga sadrži pretraživanje stvari u § 15a,¹²⁹ a zakonom iz Brandenburga pretraživanje stvari propisano je u § 22.¹³⁰ Zakon zemlje Baden-Württemberg propisao je pretraživanje stvari u § 30, onaj iz zemlje Nordrhein-Westfalen u § 40,¹³¹ Mecklenburg-Vorpommern u § 57,¹³² Niedersachsen u § 23,¹³³ Rheinland u § 19,¹³⁴ a Saarland u § 18.¹³⁵

U zakonu o Saveznom kriminalističkom uredu, u § 21 2 3 propisano je da u slučajevima kada činjenice opravdavaju zaključak da bi počinjeno kazneno djelo moglo biti riješeno ili ako su štićene osobe ili prostori u izravnoj ugroženosti, službenici mogu pretražiti osobu ili stvar kada je u izravnoj blizini štićenog prostora ili osobe.¹³⁶ Pretraga osoba, stvari i stana kao ovlast propisana je i drugim zakonima.¹³⁷

Stanje poput njemačkog je slično i u nekim državama u blizini.¹³⁸ U Austriji je u zakonu koji uređuje ovlasti redarstva u § 39 propisano pretraživanje prostora i vozila što službenici mogu učiniti kada provode općenitu dužnost pružanja pomoći ili radi obrane od ugrožavajuće radnje.¹³⁹ Taj zakon sadržava i poznata mjerila za načelo razmjernosti u primjeni propisa.¹⁴⁰

¹²⁵ Bremisches Polizeigesetz (BremPolG)

¹²⁶ Allgemeines Verwaltungsgesetz für das Land Schleswig-Holstein (Landesverwaltungsgesetz - LVwG)

¹²⁷ Hessischen Gesetz über die öffentliche Sicherheit und Ordnung (HSOG)

¹²⁸ Gesetz über die Aufgaben und Befugnisse der Bayerischen Staatlichen Polizei (PAG)

¹²⁹ Gesetz zum Schutz der öffentlichen Sicherheit und Ordnung (SOG Hamburg)

¹³⁰ Gesetz über die Aufgaben und Befugnisse der Polizei im Land Brandenburg (Bbg PolG)

¹³¹ Polizeigesetz des Landes Nordrhein-Westfalen (PolG NRW)

¹³² Gesetz über die öffentliche Sicherheit und Ordnung in Mecklenburg-Vorpommern (SOG M-V)

¹³³ Niedersächsisches Gefahrenabwehrgesetz (NGefAG)

¹³⁴ Polizei- und Ordnungsbehördengesetz (POG)

¹³⁵ Saarländisches Polizeigesetz (SPolG)

¹³⁶ Gesetz über das Bundeskriminalamt und die Zusammenarbeit des Bundes und der Länder in kriminalpolizeilichen Angelegenheiten (BKAG)

¹³⁷ Riegel, R., Bundespolizeirecht, Beck, München, 1985., str. 91.

¹³⁸ U Italiji se u okviru Zakona o kaznenom postupku ne spominju izrijekom pregledi ili pretrage vozila, v. Pavišić, B., Talijanski kazneni postupak, PFR, Rijeka, 2002., str. 112.

¹³⁹ Bundesgesetz über die Organisation der Sicherheitsverwaltung und die Ausübung der Sicherheitspolizei (Sicherheitspolizeigesetz - SPG)

¹⁴⁰ § 29 Verhältnismäßigkeit; usp. Krapac, D., Kazneno procesno pravo – Knj. 1.: Institucije, Narodne novine, Zagreb, 2003., str. 229.

U Švicarskoj je u odgovarajućem zakonu kantona Bern stanje sličnije berlinskom jer je pretraga vozila djelomično vezana uz pretraživanje osobe (§ 38),¹⁴¹ a slično je propisano i u § 30 Zakona iz kantona St. Gallen. U kantonu Thurgau u § 15 propisana je ovlast zaustavljanja osoba, a u narednoj je odredbi određeno da se u okviru traganja može zatražiti pokazivanje stvari ili otvaranje predmeta,¹⁴² u kantonu Nidwalden pretraga vozila propisana je u § 68, a u § 55 propisuje ovlast zaustavljanja,¹⁴³ u kantonu Grad Basel u § 50 koji također sadržava odredbu o kontroli¹⁴⁴ osobe i vozila,¹⁴⁵ u kantonu Graubünden propisana je ovlast zaustavljanja i obveza pokazivanja stvari i otvaranja vozila,¹⁴⁶ a pretraživanje stvari propisano je u § 17.

5. NEKE OSNOVNE ZNAČAJKE REDARSTVENIH PREGLEDA I PRETRAGA VOZILA U HRVATSKOJ

5.1. Pretraga u Ustavu i Zakonu o kaznenom postupku

Pretraga bez naloga na najvišoj je razini uređena Ustavom Republike Hrvatske¹⁴⁷ prema čijem čl. 34. st. 4., u skladu s uvjetima predviđenima zakonom, redarstvene vlasti mogu i bez sudske naloga ili privole držatelja stana ući u dom ili prostorije te izvršiti pretragu bez nazočnosti svjedoka, ako je to potrebno radi izvršenja naloga o uhićenju ili radi hvatanja počinitelja kaznenog djela, odnosno otklanjanja ozbiljne opasnosti po život i zdravlje ljudi ili imovinu većeg opsega.¹⁴⁸

Općenita ovlast provođenja pretrage propisana je redarstvenim vlastima u čl. 196. Zakona o kaznenom postupku¹⁴⁹ koji pruža načelnu mogućnost obavljanja pretrage i prije pokretanja istrage ako postoji opasnost odgode.

¹⁴¹ Gesetz über die Gewährleistung der öffentlichen Sicherheit (Polizeigesetz Bern, PolG)

¹⁴² Sachenkontrolle, "Die Polizei kann angehaltene Personen im Rahmen fahndungspolizeilicher Massnahmen verpflichten, mitgeführte Sachen vorzuzeigen oder Behältnisse zu öffnen."

¹⁴³ Gesetz über das Polizeiwesen (Polizeigesetz), "Die Polizei kann Fahrzeuge oder andere Sachen durchsuchen".

¹⁴⁴ § 34 Personen- und Fahrzeugkontrolle.

¹⁴⁵ Gesetz betreffend die Kantonspolizei des Kantons Basel-Stadt (Polizeigesetz, PolG). U § 45 propisana je ovlast pretraživanja odjeće osobe, Durchsuchung der Kleidung von Personen.

¹⁴⁶ "Die angehaltene Person ist verpflichtet, auf Verlangen Angaben zur Person zu machen, mitgeführte Ausweise vorzulegen, Sachen in ihrem Gewahrsam vorzuzeigen und zu diesem Zweck Behältnisse und Fahrzeuge zu öffnen."

¹⁴⁷ Nar. nov. 41/01, pročišćeni tekst.

¹⁴⁸ O razvoju određivanja osnova za redarstvene pretrage stana bez naloga pri pisanju Ustava Republike Hrvatske 1990. godine v. *Krapac, D.*, Načela o pribavljanju okrivljenikova iskaza te pretragama stana i prostorija u krivičnom postupku prema novom ustavnopravnom uređenju u Republici Hrvatskoj, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 40., br. 1/1991., str. 35 i dalje.

¹⁴⁹ Nar. nov. 62/02, pročišćeni tekst.

Prema zakonskom određenju, pretraga stana, drugoga prostora, pokretne stvari i osobe poduzima se radi pronalaženja počinitelja kaznenoga djela ili predmeta važnih za kazneni postupak, ako postoji vjerojatnost da se nalaze u određenom prostoru ili kod određene osobe. Ako je redarstvo obavilo pretragu bez naloga ne poštujući zakonske osnove, pronađeno neće biti uporabljivo u kaznenom postupku (čl. 232. ZKP).¹⁵⁰

5.1.1. Osnove poduzimanja pretrage vozila bez naloga

A) Pretragu vozila redarstvo može obaviti na temelju pristanka osobe.

B) Prema čl. 231. st. 1. ZKP pretragu stana ili drugog prostora redarstvo može obaviti bez naloga: 1) u slučaju kad su prema posebnom zakonu ovlaštene ući u tuđi stan ili drugi prostor, a postoje uvjeti iz članka 224. stavka 1. ZKP (pronalaženje počinitelja ili predmeta važnih za postupak kada postoji vjerojatnost da se nalaze u prostoru ili kod osobe), 2) ako je to prijeko potrebno radi izvršenja naloga o uhićenju ili radi hvatanja počinitelja kaznenog djela za koje je propisana kazna zatvora najmanje tri godine, i 3) ako je to prijeko potrebno radi otklanjanja ozbiljne opasnosti po život i zdravlje ljudi ili imovinu većeg opsega.¹⁵¹ U vezi s prvom spomenutom osnovom, glavno zakonodavstvo koje uređuje ovlasti redarstva nije izrijekom propisalo niti jednu mogućnost ulaska u stan ili obavljanje pretrage.

Ova se odredba izričito odnosi na pretragu stana ili drugog prostora i pritom nije navedena pokretna stvar, ali kako se ta odredba odnosi na predmet koji uživa strožu razinu zaštitenosti, može se prihvatiti da je primjenjiva i na onaj koji ima manju razinu zaštitenosti (*a maiore ad minus*), tako da se mogu pretraživati i vozila prema opisanim osnovama.¹⁵²

C) Pretraživanje osobe bez naloga propisano je u čl. 231. st. 3. ZKP, prema kojem redarstvene vlasti mogu i bez naloga obaviti pretragu osobe pri izvršenju

¹⁵⁰ Razlozi za nezakonitost dokaza izrijekom su propisani u ZKP-u, dok nepoštovanje ostalih pravila nema takve posljedice: "Međutim, zapisnik o pretrazi stana nije nezakonit dokaz samo zbog toga što je pretraga obavljena noću.", VSRH, I Kž-285/03 od 1. travnja 2003.; "Prema tome, okolnost što o pretrazi nije obaviješten korisnik stana, odnosno što u konkretnom slučaju optuženiku nije predan nalog za pretragu i što nije poučen da ima pravo o pretrazi izvijestiti branitelja ne čini zapisnik o pretrazi nezakonitim dokazom.", VSRH, I Kž 842/03 od 25. studenog 2003.

¹⁵¹ Ako su redarstvene vlasti obavile pretragu suprotno tim odredbama, zapisnici i ostali pribavljeni dokazi ne mogu biti upotrijebljeni u kaznenom postupku (čl. 232.).

¹⁵² Slično je i s čl. 230. st. 1. ZKP koji propisuje postupak ako se "pri pretrazi *stana*, odnosno osobe nađu predmeti koji nemaju veze s kaznenim djelom zbog kojeg je donesen nalog o pretrazi, ali koji upućuju na drugo kazneno djelo" (ozn. Ž.K.), i pritom ne spominje pretragu pokretnih stvari.

naloga o privođenju ili pri uhićenju, ako postoji vjerojatnost da ta osoba posjeduje oružje ili oruđe za napad ili ako postoji vjerojatnost da će odbaciti, sakriti ili uništiti predmete koje treba od nje oduzeti kao dokaz u kaznenom postupku.

Prema čl. 227. ZKP kod pretrage osobe pretražuju se, između ostaloga, pokretne stvari koje osoba nosi ili su u njezinu posjedu te prostor u kojem se osoba nalazi tijekom poduzimanja pretrage. Ako bi u smislu te odredbe neka vrsta vozila potpadala pod koji od navedenih pojmova, prema predviđenim osnovama i vozilo bi moglo biti pretraženo i na temelju te odredbe. U tom slučaju pretraga bi se mogla provoditi i zbog razloga sigurnosti i zbog razloga očuvanja dokaza, prema propisanim uvjetima.

5.1.2. Način provedbe pretrage vozila bez naloga

Zakonom o kaznenom postupku nije izričito određeno vozilo¹⁵³ kao predmet pretrage, a kako se prema čl. 225. st. 1. u pretrazi stana “pretražuje jedna ili više prostorija koje osoba koristi kao svoj dom, te prostorije koje su s tim prostorom povezane istom svrhom korištenja”, ako neko vozilo ne zadovoljava te uvjete, ne bi pripadalo u pojam stana ili drugih prostorija kako ih prihvaća zakon u odredbama o pretrazi, već u pokretnu stvar.¹⁵⁴ U tom slučaju za pretragu vozila samo ne bi vrijedile odredbe o pretrazi koje ZKP propisuje isključivo za pretragu stana ili drugih prostorija: o obvezi obavještanja branitelja (čl. 228. st. 2.) te nazočnosti dvaju svjedoka i drugih osoba istodobno tijekom cijele pretrage i kod pronalaženja dokaza nakon ulaska bez naloga (čl. 229. st. 1. i 2.; čl. 231. st. 2.). Sve ostale odredbe o pretrazi koje ZKP propisuje neovisno o toj razlici moraju se primjenjivati.

Ako se svrha pretrage pokretne stvari ne može postići na drugi način, tijelo koje provodi pretragu rastavit će uz pomoć stručne osobe predmet pretrage i pritom izbjegavati nepotrebna oštećenja (čl. 224. st. 5. ZKP).

5.2. Pregled vozila prema Zakonu o kaznenom postupku

Na temelju čl. 186. st. 2. Zakona o kaznenom postupku, redarstvene vlasti mogu obaviti potreban pregled prijevoznih sredstava, osoba i prtljage kao radnju u izvidima. Za obavljanje pregleda dostatna je osnova sumnje da je počinjeno kazneno djelo za koje se progoni po službenoj dužnosti, i o njenom će se

¹⁵³ Prijevozno sredstvo izričito se spominje samo u čl. 226. st. 1.

¹⁵⁴ Krapac, D., Kazneno procesno pravo – knj. 1.: Institucije, Narodne novine, Zagreb, 2003., str. 235.

obavljanju, ako se pronađu korisni podatci, sastaviti službena zabilješka a pronađeni predmeti mogu biti privremeno oduzeti na temelju ovlaštenja iz čl. 196. Iz odredbe čl. 186. proizlaze najmanje dva uvjeta za poduzimanje: mora postojati određena razina sumnje¹⁵⁵ prije poduzimanja i ta se sumnja mora odnositi na kazneno djelo za koje se progoni po službenoj dužnosti.¹⁵⁶ Ovlast za poduzimanje imaju redarstvene vlasti neposredno iz zakona i nije potrebna nikakva prethodna sudska odluka.¹⁵⁷

5.3. Glavni propisi koji uređuju postupanje redarstva

a) U čl. 16. Zakona o policiji iz 2000. godine¹⁵⁸ kao deseta policijska ovlast propisan je pregled osoba, predmeta i prometnih sredstava, a na detaljnije propisivanje te ovlasti odnosi se čl. 49. prema kojem je policijski službenik ovlašten obaviti pregled osobe, predmeta koji osoba nosi sa sobom i prometnog sredstva kada je to nužno radi pronalaska predmeta podobnih za napad ili samoozljeđivanje. Prema tom zakonu, pregledom prometnog sredstva smatra se pregled svih otvorenih i zatvorenih prostora prometnog sredstva i predmeta koji se prevoze (st. 3.), a pri poduzimanju pregleda policijski službenik je ovlašten nasilno otvoriti zatvoreno prometno sredstvo ili predmet koji osoba nosi sa sobom (st. 7.), čime je sadržajno propisan i teži oblik većeg posega.

Od novijih radova, *Cajner-Mraović*¹⁵⁹ ne upušta se u tumačenje propisa, već samo navodi opisane odredbe, a *Gluščić* i *Veić*¹⁶⁰ navode kako "je značajna odredba čl. 49. st. 7. ZP-a koja omogućava prisilno otvaranje prometnog sredstva

¹⁵⁵ Nepostojanje osnova sumnje Vrhovni je sud utvrdio u odnosu na pregled u kojem "su policajci A.Č. i Z.K. inkriminiranog dana vršili rutinsku kontrolu vozila na cesti D.S. - Z. i da su među mnogim vozilima zaustavili vozilo opt. B.G., ne sumnjajući u to da je opt. G.G. počinio bilo kakvo kazneno djelo (str. 6 pobijane presude). To zapravo znači da nije bilo nikakvih uvjeta za primjenu čl. 177. st. 2. ZKP, jer se taj članak primjenjuje isključivo 'radi ispunjenja zadataka iz st. 1.', kako je to izričito navedeno u čl. 177. st. 2. ZKP.", VSRH, I Kž-811/1999 od 1. listopada 2002.; Osnova sumnje utvrđena je time što su "djelatnici policije B. i D., koji su legitimirali ostale putnike u vozilu, automobilu pristupili kada su vidjeli da iz istog izlazi D.J., koji im je otprije poznat kao konzument opojnih droga", VSRH, I Kž-708/01 od 18. listopada 2001.; kao i "zbog obavijesti koju su očito imali policajci postala je doista konkretna vjerojatnost da u vozilu optuženih drži drogu.", VSRH, I Kž-470/02 od 23. srpnja 2002.

¹⁵⁶ *Krapac, D.*, Sudska praksa: izdavanje zapisnika o nezakonitoj pretrazi, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, god. 6, br. 1/1999., str. 280.

¹⁵⁷ *Krapac, D.*, Zakon o kaznenom postupku i drugi izvori hrvatskoga postupovnog prava, Narodne novine, Zagreb, 2002., str. 189.

¹⁵⁸ Nar. nov. 129/00.

¹⁵⁹ *Cajner-Mraović, I.*, Policijski priručnik, MUP, Zagreb, 2003., str. 55.

¹⁶⁰ *Gluščić, S. i Veić, P. u: Bakić-Tomić, Lj., i dr.*, Policijski priručnik – Temeljne ovlasti policije, Ministarstvo unutarnjih poslova, Zagreb, 2002., str. 36-37.

i predmeta kad se traga za predmetima prikladnim za napad ili samoozljeđivanje”.

b) Podrobnije podzakonsko uređivanje radnji u izvidima, među koje spada i pregled, prema čl. 186. st. 7. ZKP dano je u zadatak Ministarstvu unutarnjih poslova. Godine 2003. donesen je Pravilnik o načinu policijskog postupanja¹⁶¹ koji se samo uzgred bavi radnjama iz ZKP-a a pretežito ovlastima iz Zakona o policiji.

U Pravilniku je u čl. 67. st. 2. propisano da policijski službenik može obaviti pregled vizualno, dodirnom, uvidom u sadržaj, korištenjem tehničkih sredstava (ogledala, detektora i sl.) odnosno službenog psa. Prema čl. 69. policijski službenik će prije obavljanja pregleda predmeta odnosno prometnog sredstva pozvati osobu da omogući uvid u sadržaj predmeta odnosno prometnog sredstva koje će pregledati, a ako osoba odbije omogućiti uvid, policijski će službenik sam provjeriti sadržaj predmeta odnosno prometnog sredstva koje pregledava. Propisano je da će policijski službenik pri nasilnom otvaranju zatvorenog predmeta odnosno prometnog sredstva nastojati prouzročiti što manju štetu, a nakon otvaranja, u slučaju nastanka štete, dužan je poduzeti mjere da se “nastala oštećenja fiksiraju fotografijom ili na drugi pogodan način”.

Prema čl. 70. kad policijski službenik tijekom pregleda utvrdi da postoje okolnosti zbog kojih je potrebno obaviti pretragu, zatražit će nalog nadležnog suda za provođenje te radnje i pritom može zadržati osobu do šest sati.

Ograničenje slobode kretanja (neuhicene) osobe tijekom obavljanja pregleda ili pretrage nije izriječno uređeno, već se načelno može primijeniti općenita odredba o ograničenju kretanja radi pronalaženja tragova ili predmeta iz čl. 37. st. 1. t. 4. ZP¹⁶². Zadržavati osobu moguće je do pribavljanja naloga za pretragu, ali najduže šest sati (čl. 49. st. 8. ZP), a ograničenje kretanja izriječno je spomenuto kod sigurnosnih pregleda (čl. 38. ZP).

U čl. 68. Pravilnika o načinu policijskog postupanja propisano je upoznavanje s razlozima pregleda samo u slučaju pregledavanja osobe, dok ostali pregledi i pretrage nisu spomenuti.¹⁶³

c) Prema navedenim odredbama koje izravno uređuju ovlasti redarstvenih službenika, vidi se da one obuhvaćaju sadržajne mogućnosti provođenja manjeg posega, ali i mogućnost većeg posega (i u težem obliku), u smislu dosadašnjih prikaza.

¹⁶¹ Nar. nov. 81/03.

¹⁶² “Činjenica onemogućavanja optuženika u slobodi kretanja ne utječe na zakonitost pretrage, ako je ona inače obavljena uz sve uvjete koje zakon predviđa.”, VSRH, I KŽ-335/01 od 16. svibnja 2001.

¹⁶³ “Policijski službenik će, u pravilu, osobu nad kojom se obavlja pregled iz članka 67. ovog Pravilnika izdvojiti od drugih osoba i prije započinjanja pregleda upoznati je sa razlozima obavljanja pregleda.”

Kako su ta oba sadržajno različita posega propisana u okviru iste radnje, u tim propisima nije primijenjeno njihovo formalno razlikovanje u širem smislu. Sve propisane radnje obuhvaćene tim odredbama jedinstveno se nazivaju pregled, a neke od njih mogu sadržajno biti radnje za koje se u nas većinom ustalio pojam pretraga, kojim se za označivanje većeg posega u privatnost koristi i Ustav, Zakon o kaznenom postupku te neki drugi zakoni koji samo sporedno uređuju postupanje redarstva.¹⁶⁴

d) I bez formalnog razlikovanja većeg i manjeg posega u širem smislu, načelo razmjernosti kod propisivanja traži prilagodbu odredaba o radnjama njihovom temeljnom odnosu prema pravima građana. Iz tih odredbi nije uočljiv odnos veličine posega prema osnovama za poduzimanje i prema načinu provedbe. Izjednačivanje uvjeta koji su potrebni za poduzimanje i za provedbu radnji i manjeg i većeg posega u prava građana ne bi bilo utemeljeno na načelu razmjernosti u propisivanju i sukladno uređenju suvremenog demokratskog društva.¹⁶⁵

Nisu pobrojane osnove na temelju kojih bi službenik redarstva mogao poduzimati veći poseg (pretragu). U ranijim razdobljima te su osnove redovito bile utemeljene na onima iz zakonâ o kaznenim postupcima, iako tim zakonima nije osnovna svrha propisivanje tog područja rada redarstva. Razvojem glavnih propisa koji uređuju ovo područje osnove su u njima potpuno izostale.

U primjeni, pri tumačenju tih odredbi trebalo bi se koristiti općim načelima koja uređuju postupanje tijela vlasti pri ograničenju prava građana.¹⁶⁶ Moglo bi se prihvatiti da se veći poseg (pretraga) može primjenjivati kada prethodno postoji artikulabilna, konkretna i specifična viša razina vjerojatnosti da se kod određene osobe nalazi određena stvar, čime se materijalni uvjeti ne bi bitno razlikovati od onih potrebnih za, primjerice, pretragu prema Zakonu o kaznenom postupku,¹⁶⁷ dok formalne uvjete i osnove za samostalno postupanje redarstvenika treba prilagoditi posebnostima rada redarstva.

e) Neuviđanju razlike između manjeg i većeg posega može pridonijeti i preusko shvaćanje odredbe Pravilnika o pozivanju građanina neka omogućiti

¹⁶⁴ Npr. ovlasti pretraživanja prema Zakonu o nadzoru državne granice u čl. 29. – 31. (Nar. nov. 173/03) i prema Zakonu o sprječavanju nereda na športskim natjecanjima u čl. 25. (Nar. nov. 117/03). Pravilnik o djelokrugu rada, dužnostima i ovlastima pripadnika Vojne policije (Nar. nov. 74/03) sadržava teži oblik većeg posega u čl. 40., odnosno prisilni pregled kao i Zakon o policiji. Nevezano za ovdje promatrane odredbe, Vrhovni sud u odlukama prosuđuje sadržaj radnje kada primjerice utvrđuje da neke radnje “u svojoj suštini predstavljaju istražnu radnju pretrage”, VSRH, I Kž-446/02, 2. srpnja 2002., usp. npr. odluke u poglavlju 5.5.

¹⁶⁵ Ustav Republike Hrvatske u čl. 16. st. 2. izravno navodi da svako ograničenje slobode ili prava mora biti razmjerno naravi potrebe za ograničenjem u svakom pojedinom slučaju.

¹⁶⁶ Načelo razmjernosti u primjeni propisano je u čl. 21. Zakona o policiji.

¹⁶⁷ *Krapac, D.*, Policijski izvidi u budućem hrvatskom kaznenom procesnom pravu, Policijska i sigurnost, god. 2., br. 3-4/1993., str. 173, bilj. 92; *Krapac, D.*, Kazneno procesno pravo – knj. 1.: Institucije, Narodne novine, Zagreb, 2003., str. 237 i dalje.

provedbu pregleda. Nakon niječnog odgovora može se pod nepromijenjenim uvjetima i dalje nastaviti s postupanjem, što se može shvatiti da odgovor građanina ne predstavlja prijelazni stupanj nakon kojeg moraju biti ispunjeni zahtjevniji razlozi za veći poseg.

Time odredba manje nalikuje na propitivanje volje za omogućivanjem manjeg posega (iako može za to koristiti), a više nalikuje na pozivanje kakvo se primjerice i prema Zakonu o kaznenom postupku koristi na početku pretrage, dakle kada su već prije toga ispunjeni zahtjevniji uvjeti za pretragu. Poteškoće bi moglo stvoriti preusko shvaćanje da se to pozivanje poduzima u okviru manjeg posega (radi promjenjive pretraživosti) te da se i bez ispunjavanja strožih uvjeta može nastaviti s većim posegom, što bi bilo blisko izjednačivanju radnji različite veličine posega.

5.4. Pretraživost prostora vozila i neke povezane značajke

Dio međuodnosa pregleda i pretrage može biti vezan uz mogućnost promjene svojstava prostora na kojem se te radnje primjenjuju, ako te promjene utječu na vrstu radnje koja se može obaviti. Kad bi osoba nakon pitanja službenika redarstva sama dragovoljno otvorila prije zatvoreni prtljažnik vozila, može se promatrati utjecaj te promjene dragovoljnog otvaranja na mogućnost obavljanja radnje manjeg ili većeg posega prije i poslije otvaranja.

a) Ako bi se smatralo da se svojstvo pretraživosti u unutrašnjosti vozila može mijenjati radnjama osobe čija je privatnost zaštićena, prostor vozila koji je podložan pretrazi nije jednoznačno unaprijed određen, već je u svakom pojedinom slučaju prilagodljiv stanju koje proizlazi iz radnji osobe, što može iznositi od stanja potpune zaštićenosti do stanja potpune pristupačnosti cijelog prostora za provedbu pregleda. Kod takvog gledišta koristi se promjenjiva (odreciva) pretraživost, jer prostori vozila mogu promijeniti svojstvo pretraživosti na temelju odrične radnje osobe. Osoba pritom sama stvara uvjete koji određenu stvar čine izloženom za obavljanje redarstvenog pregleda kao radnje manjeg posega.¹⁶⁸ Takvo je gledište općenito zastupljeno u našem pravnom sustavu glede vozila, a njegovo nepotpuno shvaćanje može stvarati poteškoće u provedbi.

b) Suprotno gledište podrazumijevalo bi da je unutarnji prostor vozila kao cjelina jednoznačno zadan kao jedino pretraživ i da se to ne može promijeniti

¹⁶⁸ Nastanak izloženosti za pregled moguć je i djelovanjem čimbenika neovisnih o volji osobe čija je privatnost zaštićena, poput prometne nesreće (npr. uslijed koje je otvoren prtljažnik), prirodne nepogode, počinjenja nekih kaznenih djela (npr. vozač ubijen izvana u vozilu) i drugo. Sličan učinak imalo bi i počinjenje drugih kaznenih djela kojima se narušava privatnost vozila (npr. razbijanje stakala na vozilu, provaljivanje i ostavljanje otvorenih vrata, krađa nezakonitih predmeta iz vozila i njihovo ostavljanje izvana i slično, ako nije poticano od tijela vlasti).

niti radnjama osobe; tada njezina radnja može jedino biti pristanak na pretragu i ta pretraga može biti zakonita ako je obavljena sukladno zahtjevima za tu radnju. Kod takvog gledišta poimanje unutarnjeg prostora vozila bilo bi neovisno o radnji osobe, odnosno svojstvo pretraživosti je nepromjenjivo (neodrecivo). Slično poimanje inače se primjenjuje za stan i druge prostorije, a primjenjivalo bi se i kad bi vozilo potpadalo pod takvu pravnu uređenost ili imalo takva svojstva.

c) Promjenjiva pretraživost ne isključuje pretragu vozila uz pristanak osobe jer svako dopuštanje nije ujedno i izlaganje radnji pregleda. Ako osoba nije sama učinila radnju kojom neki dio prostora gubi svojstvo pretraživosti, tada su ti prostori i dalje prikladni jedino za tu radnju iako pritom osoba može dopustiti službeniku redarstva neka sam posegne u njihovu zaštićenu privatnost. Kod takvog stanja osoba bi se samo odrekla zaštite privatnosti, ali nije promijenila svojstvo pretraživosti u pregledljivost. Pritom bi pretraga mogla bila obavljena uz pristanak osobe, uz obavljanje takve radnje trebalo bi vezati i ostale zahtjeve za pretragu.

Ako bi osoba npr. otklonila pretraživost otvaranjem vrata vozila, ali ne i otvaranjem prtljažnika, tada bi izložena unutrašnjost vozila mogla biti pregledavana, ali ne i prtljažnik čiji bi sadržaj mogao biti obuhvaćen samo pretragom. Ako bi pritom osoba dopustila službeniku neka sam otvori prtljažnik, tada bi mogla biti učinjena pretraga s pristankom osobe, ali ako bi ga osoba sama otvorila, tada bi službenik mogao obaviti pregled njegova sadržaja. Ako je u prtljažniku neki drugi zatvoreni predmet, na njegov se sadržaj opet načelno primjenjuju ove istovjetne postavke.

Osoba koja daje pristanak za pretragu ili mijenja svojstvo iz pretraživosti u pregledljivost je ona čije je pravo na nepovredivost osobnog ili obiteljskog života zaštićeno u određenom prostoru vozila, tako da to može biti vlasnik ili korisnik vozila.¹⁶⁹ Pristanak osobe koji je potreban za provođenje pretrage bez naloga drugačiji je s obzirom na pravno uređenje od odricanja od pretraživosti koji osoba djelatno provodi radnjom. Kako i u jednom i drugom slučaju osoba može omogućiti svojom voljom pronalaženje predmeta koji bi u kasnijem postupku bili korišteni protiv nje, prije davanja pristanka ili odricanja od pretraživosti osoba bi trebala biti svjesna mogućih posljedica.

5.5. Neke odluke Vrhovnog suda Republike Hrvatske o vrsti provedene radnje

Vrhovni sud Republike Hrvatske u prosudbama o vrsti radnje koja je u pojedinim slučajevima provedena kao objektivnim čimbenicima razlikovanja

¹⁶⁹ U istom vozilu mogu postojati prostori ili predmeti različitih osoba (npr. torba u vozilu, posebni pretinci), a ako postoji nalog za pretragu ili osnova za pretraživanje bez naloga, ovisi na što se odnosi (npr. prtljaga s drogom u taksiju).

načelno se koristio značajkama prostora u kojem je radnja primijenjena, razmatrajući stanje zatvorenosti ili drugu posebnu zaštitu u nekom prostoru; a nakon toga i značajke provedene radnje s obzirom na korištene načine traženja ili izdvajanja predmeta. Za prosudbu vrste radnje u nekim je slučajevima značajan i subjektivni čimbenik u vezi s voljom osobe čija je privatnost zaštićena. Nakon utvrđivanja vrste radnje koja je provedena, u dostupnim odlukama u pravilu nije bilo poteškoća kod prosudbe njezine zakonitosti.¹⁷⁰

a) Pristupačnost unutrašnjosti vozila za pregled Vrhovni sud utvrdio je u odnosu prema radnji koju su redarstvenici proveli “bez protivljenja prisutnog optuženog, vrata vozila su bila otvorena, a pregled vozila zadržao se samo na vizualnom istraživanju unutrašnjosti vozila”¹⁷¹ i gotovo istovjetno u drugom slučaju u kojem su “vrata vozila bila otvorena, a pregled vozila zadržao se na istraživanju unutrašnjosti vozila”¹⁷². Radnja pregleda provedena je i kada je optuženi “sam otvorio prtljažnik svog motorkotača, u kojem prtljažniku se nalazila plastična vreća s opojnom drogom”¹⁷³, odnosno kada je “ovaj svjedok, čiji automobil jest, dopustio da uočenu najlon vrećicu uzmu i pregledaju, a upravo u toj vrećici utvrđeno je da se nalazi droga marihuana”¹⁷⁴. Istu osnovu za zaključak o provođenju pregleda Vrhovni je sud iskoristio i za slučaj u kojem su redarstvenici “obavili pregled stvari, nakon što je vozač automobila D.J. dobrovoljno otvorio prtljažnik i iz istog izvadio stvari”¹⁷⁵, i kada je do otvaranja pretinca ispred suvozačkog mjesta došlo “tako što ga je optuženik dobrovoljno sam otvorio, a što je u konkretnom slučaju, prema stajalištu ovog suda, dovoljno

¹⁷⁰ Usporedba s odlukama Europskog suda za ljudska prava nije provedena jer prema godišnjim popisima predmeta iz 1999. godine taj sud nije odlučivao o pretragama ili pregledima vozila.

¹⁷¹ “Dakle, pregled vozila optuženog temelji se na odredbi čl. 142. st. 2. ZKP/93. (čl. 177. st. 2. ZKP-a) i protivno navodima žalbe rezultati tog pregleda, pronađena droga, mogu poslužiti kao dokaz u kaznenom postupku i na njima se može temeljiti prvostupanjska presuda.”, VSRH, I Kž-470/02 od 23. srpnja 2002.

¹⁷² “Prema tome, rezultat pregleda koji su poduzeli policajci u smislu odredbe čl. 142. st. 2. ZKP/93 (čl. 177. st. 2. ZKP) temelji se na zakonskim ovlaštenjima i kao takav može, protivno navodima prvostupanjskog suda, poslužiti kao dokaz u kaznenom postupku te se na njemu može temeljiti presuda.”, VSRH, I Kž-192/1999 od 16. siječnja 2002.

¹⁷³ “Takvo postupanje uredujućih policajaca ne prelazi ovlasti koje oni imaju kod pregleda vozila pa se tu i ne radi o pretrazi vozila zbog koje je potrebno ishoditi sudski nalog, u smislu odredbe čl. 213. st. 1. ZKP-a.”, VSRH, I Kž-27/02 od 25. veljače 2003.

¹⁷⁴ “Zbog iznijetih razloga nije bilo mjesta da se po čl. 331. st. 2. u vezi s čl. 78. st. 1. u vezi s čl. 9. ZKP iz spisa izdvoji potvrda o privremenom oduzimanju predmeta od M.M. (list 43) i od S.M. (list 48), te slijedom toga i drugi dokazi koji bi proizašli iz navedenih dokaza.”, VSRH, I Kž-281/01 od 12. ožujka 2003.

¹⁷⁵ “Što se tiče navoda žalbe o dokaznom značenju rezultata izvidnih mjera, treba reći da je doista rezultat pregleda otkrivanje određene okolnosti, u konkretnom slučaju sumnjive materije, a ta okolnost samim pregledom nije utvrđena kao pravno relevantna činjenica. No, privremenim oduzimanjem, u ovom slučaju, ta je okolnost utvrđena i kao činjenica.” VSRH, I Kž-708/01 od 18. listopada 2001.

da redarstvenici bez naloga istražnog suca pregledaju i unutrašnjost takovog prostora¹⁷⁶. Dostupnost za pregled može obuhvaćati uz prostore unutar vozila i pojedine predmete iz vozila, kao kod pregleda koji je obavljen kada je “sumnjivu materiju, neposrednim opažanjem, primijetio policajac D., a ista se nalazila u PVC vrećici na vrhu otvorene papirnate vrećice, koja je, pak, već bila izvađena iz prtljažnika”¹⁷⁷.

b) Djelatan utjecaj redarstvenika na otvaranje unutrašnjosti određenog prostora vozila za provedbu pregleda Vrhovni sud prihvaća u odlukama utoliko što službenici mogu upitati osobu hoće li ona sama pokazati unutrašnjost tog prostora jer to ovisi o njezinoj dragovoljnosti (subjektivni čimbenik koji utječe na vrstu radnje). Pregled je u tom smislu bio proveden kada “nije bilo ulaska u vozilo protivno volji optuženika, već je on sam na poziv policije otključao osobni automobil”¹⁷⁸ ili u slučaju u kojem “s obzirom na prisutnu dobrovoljnost od strane svjedoka D.J. u otvaranju prtljažnika i vađenju stvari, za provođenje navedene radnje nije bila potrebna zakonom propisana forma, prema čl. 213. ZKP, jer je ta radnja provedena zakonito, te se radi o radnji pregleda, a ne pretrage”¹⁷⁹. Vrhovni sud drži prihvatljivim i upit za izlazak iz vozila te pregled, kao u slučaju u kojem su redarstvenici “zaustavili vozilo opt. B.-Z.I., koji je na zahtjev policije izašao iz vozila, a zatim sam otvorio prtljažnik i pretinac u vozilu, u kojem se nalazio novac”¹⁸⁰. Upit redarstvenika može biti usmjeren i na predaju pojedinog predmeta iz vozila, kao u slučaju u kojem je optuženi “na zahtjev policajca sam dobrovoljno predao drogu, koja se nalazila u najlonskoj vrećici na zadnjem sjedištu i vidjela se izvana, a I-opt. Ž.H. je ostale vrećice s marihuanom, koje su se nalazile ispod suvozačevog sjedišta, stavio u limenu kutiju i bacio van, policija je došla u posjed droge samo upotrebom osjeta vida, tj. pregledom, a ne i pretragom vozila, jer nije poduzimala nikakve druge radnje”¹⁸¹, a slično i u slučaju kada je već bio donesen nalog za pretragu, ali ona nije niti započeta jer je “prije provođenja naložene istražne radnje pretrage vozila dobrovoljno predao predmete koji su se tražili”¹⁸².

¹⁷⁶ VSRH, I Kž-343/00 od 17. listopada 2001.

¹⁷⁷ VSRH, I Kž-708/01 od 18. listopada 2001.

¹⁷⁸ “Stoga se ne radi o dokazima na kojima se ne može utemeljiti sudska odluka, u smislu čl. 78. st. 1. ZKP-a, pa nema mjesta njihovom izdvajanju iz spisa.” VSRH, I Kž-767/00 od 5. prosinca 2000.

¹⁷⁹ VSRH, I Kž-708/01 od 18. listopada 2001.

¹⁸⁰ “Zapisnik o očevidu, koji je kasnije sačinjen od strane djelatnika općeg kriminaliteta PU Zagreb, samo je konstatirao stanje, odnosno utvrdio ono što je optuženik sam pokazao djelatnicima policije, o kojem očevidu su obaviješteni i istražni sudac Županijskog suda u Zagrebu i državni odvjetnik.” VSRH, I Kž-261/01 od 10. travnja 2001.

¹⁸¹ I još je “na zahtjev policajca otvorio haubu prtljažnika, ali tim pregledom nije pronađena opojna droga”, VSRH, I Kž-345/00 od 29. svibnja 2001.

¹⁸² “S obzirom na izloženo u konkretnom slučaju nema ni govora o nezakonito pribavljenim dokazima”, VSRH, I Kž-382/03 od 13. kolovoza 2003.

c) Ako redarstvenik samostalno posegne u zatvoreni prostor unutar vozila, time ulazi u zaštićenu privatnost i provodi pretragu, što Vrhovni sud utvrđuje “u slučaju otvaranja dvaju zatvorenih prostora, i to prtljažnika prijevoznog sredstva, kao i same prtljage, koja se nalazila u zatvorenom prtljažniku, predstavlja daljnje i dublje zadiranje u privatnost osobe, čije se prijevozno sredstvo i prtljaga pretražuje, zbog čega je tu radnju moguće pravilno i valjano provesti samo u zakonom propisanoj formi, tj. kao istražnu radnju pretrage”¹⁸³, jednako kao i u slučaju u kojem su “redarstvene vlasti neovlašteno došle do ključa od vozila, a zatim ga otvorile i temeljito pretražile, jer bez obzira na to što je konstatirano da im je ključ predao brat vlasnika vozila, kojim se pri tome koristio okrivljenik, evidentno je da u konkretnom slučaju nije bilo elementa dobrovoljnosti niti od vlasnika niti od korisnika automobila”¹⁸⁴. Ista osnova za zaključak o pretrazi korištena je i u razgraničenju s obzirom na pregled koji postoji ako je predmet “vizualno dostupan osobi koja vrši pregled, a svako daljnje zadiranje u zatvorene prostore prijevoznog sredstva, ili prtljage, predstavlja u stvari pretragu prijevoznog sredstva”¹⁸⁵.

d) U odlukama Vrhovnog suda zbog svojih su posebnosti bili razmatrani i drugi dijelovi unutrašnjosti vozila, a ne samo prostori koji se mogu zatvarati. Prema odlukama tog suda, uobičajeni podni prostor vozila prihvatljiv je za pregled u slučaju u kojem je “radnja koju su kritične zgode poduzeli djelatnici policije na način da su zavukli ruku ispod tepiha u vozilu koji nije bio fiksno pričvršćen za pod i na taj način pronašli papirnati paketić s oko 0,86 g kokaina, ne može se smatrati radnjom pretrage vozila, jer, u konkretnom slučaju, djelatnici policije doprli su u prostor, za koji ovaj sud drži da nije posebno zaštićeni privatni prostor”¹⁸⁶, ili radnja kojom je redarstvenica “osjetilom opipa detektirala nepoznati predmet ispod tapisona u vozilu, a koji nije bio fiksno pričvršćen za

¹⁸³ “Iz izloženog dakle proizlazi da su postojali zakonski uvjeti iz čl. 78. st. 1. u svezi s čl. 9. ZKP za izdavanje iz spisa službene zabilješke, dopisa, izvješća, nalaza, fotodokumentacije, kao i potvrde o privremenom oduzimanju predmeta, kako to proizlazi iz izreke pobijane odluke, jer se radi o nezakonitim dokazima na kojima se ne bi mogla temeljiti presuda”, VSRH, I Kž-808/1999 od 24. veljače 2000.

¹⁸⁴ “Stoga, a kako je sporni zapisnik o očevidu na osobnom automobilu u stvari prikrivena istražna radnja pretrage tog automobila, obavljena u cijelosti protivno odredbama čl. 211.-217. ZKP, to je pravilno prvostupanjski sud isti izdvojio iz spisa predmeta kao nezakonito pribavljen dokaz sukladno odredbi čl. 78. st. 1. u vezi s čl. 9. ZKP.” VSRH, I Kž-446/02 od 2. srpnja 2002.

¹⁸⁵ U ovom slučaju “redarstvene vlasti postupile su suprotno odredbi čl. 216. st. 1. i 2. ZKP (jer nije bilo prijeko potrebe radi hvatanja počinitelja kaznenih djela obavljati pretragu bez naloga istražnog suca) pa se zapisnici o pretrazi i ostali dokazi pribavljeni pretragom ne mogu upotrijebiti kao dokaz”, VSRH, I Kž-255/02 od 18. studenog 2003.

¹⁸⁶ “Stoga su, prema ocjeni ovog suda, dokazi proizašli iz predmetne operativne radnje pregleda vozila djelatnika policije u cijelosti zakoniti.” VSRH, I Kž-371/02 od 14. siječnja 2003.

pod, zavukla ruku i pronašla pet paketića opojne droge marihuane, ne može se smatrati radnjom pretrage vozila¹⁸⁷.

Isto značenje za pregled ima i prostor ispod sjedala, kao u slučaju kada su redarstvenici “pregledom osobnog automobila vlasništvo opt. R.Đ. pronašli ispod sjedišta vozača paket u kojem se, prema toksikološkom vještačenju, nalazilo 529,77 grama opojne droge”¹⁸⁸, ili provedbom radnje kojom su “pregledom osobnog automobila, ispod suvozačevog sjedišta, uočili jednu rukavicu u kojoj se nalazila PVC vrećica ispunjena nepoznatom materijom”¹⁸⁹, odnosno u slučaju u kojem je pronađena stvar “za koju je kasnije vještačenjem utvrđeno da je sadržavala drogu heroin, bila vidljiva i nepokrivena iza zadnjeg sjedala njegovog vozila”¹⁹⁰, a jednako i u zaključku “kako prostor ispod suvozačeva sjedala ne spada u posebno šticeći privatni prostor, a dostupan je osjetilu vida i opipa osobe koja obavlja pregled, bez posebnog otvaranja zatvorenih prostora, to pronalazak droge ovakvim pregledom vozila ne predstavlja obavljanje nezakonite radnje od strane djelatnika redarstvenih vlasti”¹⁹¹. Prostor na sjedalima također je prema odlukama Vrhovnog suda prikladan za pregled, kao kada su redarstvenici “na suvozačkom sjedalu našli su dva staniol paketića”¹⁹², ili kada je službenik “na stražnjem sjedištu automobila opazio najlon vrećicu sa sadržajem koji je upućivao na opojnu drogu”¹⁹³, ili kada je predmet “pronađen u stražnjem dijelu vozila u pepeljari sobnog tipa, kako ju sam okrivljenik opisuje, pa je ovaj opušak bio vidljiv već samim vanjskim pregledom unutrašnjosti vozila, zbog čega se ista radnja nikako ne može tretirati kao radnja pretrage vozila”¹⁹⁴.

e) Uz prethodno prikazane mogućnosti zaštite privatnosti koje su se temeljile na svojstvima prostora, istovrsna je zaštita provediva i onemogućivanjem jednostavne dostupnosti ili izdvajanja pojedinih predmeta, kao što Vrhovni sud zaključuje da “operativna radnja pregleda vozila predstavlja neformalnu radnju, koju djelatnici policije poduzimaju na temelju ovlaštenja predviđenih u čl. 177. st. 2. ZKP, te može obuhvatiti pregled (osjetima vida, sluha, njuha i opipa) svih prostora u vozilu, osim onih za čije je otvaranje nužno primijeniti

¹⁸⁷ “Stoga su, prema ocjeni ovoga suda, dokazi proizašli iz predmetne operativne radnje djelatnika policije, a koje je sud izdvojio u pobijanom rješenju pod I, toč. 1. i 2. u cijelosti zakoniti te je pogrešno sud prvog stupnja postupio kada ih je stavio u režim nezakonito pribavljenih dokaza”, VSRH, I Kž-260/01 od 11. travnja 2001.

¹⁸⁸ VSRH, I Kž-422/02 od 29. travnja 2003.

¹⁸⁹ VSRH, I Kž-693/01 od 10. srpnja 2002.

¹⁹⁰ Zaključeno je kako se poduzeto “po prirodni stvari ne može smatrati kao radnja pretrage”, VSRH, I Kž-173/01 od 23. svibnja 2002.

¹⁹¹ VSRH, I Kž-128/00 od 31. listopada 2002.

¹⁹² VSRH, I Kž-861/1999 od 14. rujna 2000.

¹⁹³ Isto kao u bilj. 181.

¹⁹⁴ VSRH, I Kž-776/01 od 7. svibnja 2002.

posebnu tehniku (rastavljanje, odlemljivanje, rezanje itd.)” jer su u tom slučaju pregleda redarstvenici “običnim podizanjem tepiha, a ne i mehaničkim uklanjanjem (što bi se desilo npr. u situaciji da je bio zalijepljen za pod), došli do predmeta”¹⁹⁵. Vrlo je slično i obrazloženje odluke prema kojoj je moguć pregled “svih prostora u vozilu, osim onih za čije je otvaranje nužno primijeniti posebnu tehniku (rastavljanje, odlemljivanje, rezanje itd.), s time da se u svakom pojedinom slučaju prvenstveno mora voditi računa o zaštiti i nepovredivosti prava građana na osobnost i privatnost zatvorenih prostora a utemeljenih Ustavom RH”¹⁹⁶. Jednaka ocjena Vrhovnog suda bila je i u slučaju u kojem nije pronađeno ništa nezakonito u tome da redarstvenik “opipom sjedala s donje strane pronađe drogu. Kod toga ništa on nije otvarao, rasklapao, demontirao, pa to što je poduzeo jest pregled, a ne pretraga”¹⁹⁷, kao i kod sličnog pregleda u kojem nije bilo “poduzimanja bilo kakvih mehaničkih radnji”¹⁹⁸. Slično je i obrazloženje o tome da “kada je u pitanju osobno vozilo, u pojam pregleda istog spada pregledavanje svih osjetilima dostupnih prostora, bez otvaranja zatvorenih prostora i zadiranja u sučanstvo same stvari. Prema tome, kako prostor ispod sjedala suvozača ne spada u posebno šticeći privatni prostor, a dostupan je osjetilu vida i opipa osobe koja obavlja pregled, bez posebnog otvaranja zatvorenih prostora, to pronalazak droge ovakvim pregledom vozila ne predstavlja obavljanje nezakonite radnje od strane djelatnika redarstvenih vlasti”¹⁹⁹.

Redarstvenik koji se “sagnuo i pogledao ispod sjedišta vozača te našao i rukom izvadio najlon kesicu (u kojoj je bio heroin) smještenu ispod navlake s donje strane sjedišta, nije obavio nikakvu nezakonitu radnju, već upravo pregled vozila u smislu čl. 177. st. 2. ZKP”²⁰⁰, kao i za predmet koji je “pronađen na vidljivom mjestu u PVC vrećici zakvačen ispod sjedala suvozača”²⁰¹, odnosno slično u drugom slučaju “bio je doduše zakvačen ispod sjedala suvozača, ali na vidnom mjestu”²⁰².

Uz korištene načine traženja koji su dosad prikazani, uporaba osjetila vida često se navodi kao način provođenja pregleda, kao u slučaju u kojem je predmet “bio vidljiv već samim vanjskim pregledom unutrašnjosti vozila, zbog čega se ista radnja nikako ne može tretirati kao radnja pretrage vozila”²⁰³, odnosno

¹⁹⁵ Isto kao u bilj. 186.

¹⁹⁶ Isto kao u bilj. 187.

¹⁹⁷ VSRH, I Kž-468/1999 od 6. srpnja 2000. Slično i VSRH, I Kž-65/1999 od 9. veljače 1999., prema: *Krapac, D.*, Sudska praksa: izdvajanje zapisnika o nezakonitoj pretrazi, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, god. 6., br. 1/1999., str. 273.

¹⁹⁸ VSRH, I Kž-166/02 od 27. ožujka 2002.

¹⁹⁹ VSRH, I Kž-128/00 od 31. listopada 2002.

²⁰⁰ VSRH, I Kž-468/1999 od 6. srpnja 2000.

²⁰¹ Isto kao u bilj. 172.

²⁰² Isto kao u bilj. 171.

²⁰³ VSRH, I Kž-776/01 od 7. svibnja 2002.

kada su “nakon zaustavljanja predmetnog vozila, vizualnim pregledom uočili, ispod sjedišta suvozača, jednu kuglicu oblijepljenu smeđom selotejp trakom, u kojoj se nalazila smeđa praškasta materija, heroin”²⁰⁴, kao i u slučaju za koji je “jasno iz opisa dinamike zbivanja po ovom svjedoku da su djelatnici policije vidjeli najlon vrećicu”²⁰⁵.

f) Prema Vrhovnom sudu, radnja otvaranja pronađenog predmeta koji s pakovinom čini cjelinu ne predstavlja novu pretragu. Primjerice, kada je u vozilu pronađen potpuno oblijepljen paketić u kakvima se obično prenosi droga, koji je redarstvo nakon toga zarezalo kako bi vidjelo sadržaj, “ne radi se o zadiranju u privatnost nekog osobnog predmeta, već o jednostavnom otvaranju ambalaže, koja zbog svoje tehnologije pakiranja nije mogla biti otvorena na drugi način osim zarezivanjem”²⁰⁶, a slično i za “kuglicu oblijepljenu smeđom selotejp-trakom”²⁰⁷. Drugačije je ako je pronađena zatvorena vrećica ili torba koja sadržava razne predmete, kao što je bilo u “radnji pretrage predmetne torbice, koju su redarstvenici poduzeli u prekoračenju svojih ovlasti”²⁰⁸, ili kada su “uočili jednu rukavicu u kojoj se nalazila PVC vrećica ispunjena nepoznatom materijom pa s obzirom na to da vozač nije želio pokazati njen sadržaj, zatražen je nalog za pretragu od istražnog suca”²⁰⁹.

6. ISTRAŽIVANJE ODLUKA VRHOVNOG SUDA O REDARSTVENIM PREGLEDIMA I PRETRAGAMA VOZILA

Istraživanjem²¹⁰ su obuhvaćena rješenja Vrhovnog suda Republike Hrvatske kojima je 2002. i 2003. odlučivano o žalbama podnesenim na odluku u vezi s izdavanjem nezakonitih dokaza, bez obzira na to je li prethodni sud odbio ili

²⁰⁴ VSRH, I Kž-504/01 od 25. rujna 2001.

²⁰⁵ Isto kao u bilj. 174. Da osjetilo vida nije isključivi način obavljanja pregleda, obrazloženo je u odnosu na sličan pregled osobe: “Po pogrešnom stanovištu žalitelja, i pregled osobe prema odredbi čl. 177. st. 2. ZKP moguć je samo ‘očima ili očalama’, što bi značilo ustanovljenje ne nalazi li se na osobi za koju postoje osnovi sumnje da je počinila kazneno djelo, i to na vanjskim dijelovima odjeće i obuće tragovi kaznenog djela i predmeti koji mogu poslužiti za njegovo utvrđenje, valjda, obješeni ili prilijepljeni. Pa, to bi bila smiješna, a ne ozbiljna radnja, jer takav pregled treba sadržavati i mogućnost opipa, a to se, dakako, vrši rukama.”, VSRH, I Kž-468/1999 od 6. srpnja 2000.

²⁰⁶ VSRH, I Kž-818/01 od 28. studenoga 2001.

²⁰⁷ Isto kao u bilj. 204.

²⁰⁸ Isto kao u bilj. 187.

²⁰⁹ VSRH, I Kž-693/01 od 10. srpnja 2002.

²¹⁰ Prvotna namjera istraživanja odgovarajućih odredbi Zakona o policiji nije izvedena jer se podatci o tim radnjama ne bilježe. Postupak za propitivanje zakonitosti građani potiču kad je pronađeno nešto štetno za njih, dok u suprotnom vjerojatno nemaju pobude.

prihvatio izdvojiti neki dokaz. S ciljem prikupljanja odluka pregledani su predmeti koji su upisani u upisnik "I KŽ" Vrhovnog suda. Tijekom 2002. godine u tom je upisniku ubilježeno ukupno 1.010 predmeta, a 2003. godine bilo je ukupno 1.028 predmeta. Istraživanjem su obuhvaćene sve takve odluke koje su bile pravomoćne na dan 5. prosinca 2003. Za istraživanje su odabrana rješenja u čijim je obrazloženjima Vrhovni sud zaključio da se radilo o radnji pretrage koju su obavljale redarstvene vlasti,²¹¹ kakvih je slučajeva bilo ukupno 17 (u dva predmeta obuhvaćene su po dvije pretrage).

U drugom dijelu istraživanja obuhvaćene su i odluke koje su se odnosile na radnju pregleda (ukupno četiri slučaja) koju su obavile redarstvene vlasti, a kako se od tih slučajeva niti jedan ne odnosi na pregled vozila, slučajevi nisu podrobnije obrađivani.

Iz slučajeva pregleda korisnim se mogu pokazati razgraničenja koja je prihvatio Vrhovni sud, jer su u tri predmeta osobe dragovoljno promijenile svojstvo pretraživosti nakon upita redarstvenog službenika. U prvom je osoba sama otvorila i izvadila stvari iz zatvorenog predmeta na kojima je potom obavljen pregled kojim su pronađeni predmeti korisni za kazneni postupak, a u druga dva slučaja osoba je sama podigla dio odjeće ispod koje je bio traženi predmet.²¹²

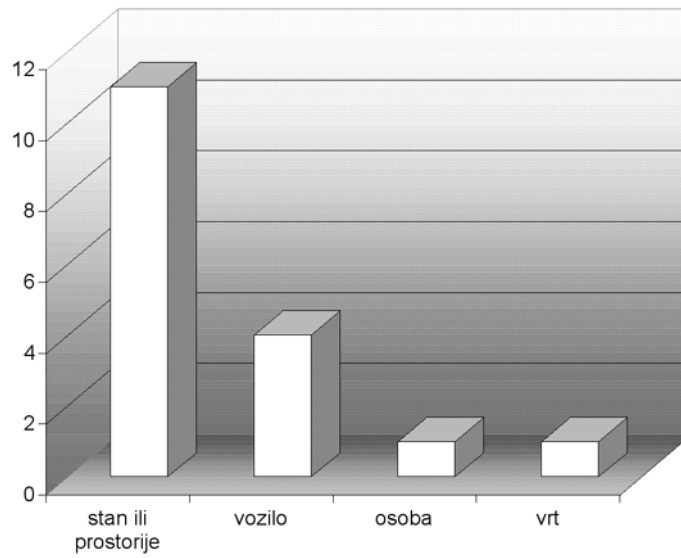
Od slučajeva pretrage, 11 ih se odnosilo na pretrage stana ili prostorija, četiri na pretrage vozila, a po jedan na osobu te vrt (uz baraku)²¹³ (v. prikaz 1). Pretrage vozila u promatranim odlukama ne zauzimaju značajno mjesto po brojnosti.

²¹¹ U konačni odabir nisu uvrštena rješenja donesena u povodu žalba podnesenih zato što je žalitelj smatrao kako je obavljena nezakonita pretraga, a Vrhovni sud je zaključio da nije riječ o pretrazi, već primjerice o dragovoljnom izručenju predmeta prije pretrage (I KŽ-574/03), o očevidu predmeta na vanjskom dohvat u dvorištu (I KŽ-466/03) i slično, kao niti slučajevi koje su obavila druga tijela poput carine (I KŽ-931/02) ili financijske policije (I KŽ-838/02).

²¹² I KŽ-795/02 od 16. listopada 2002., I KŽ-217/02 od 25. travnja 2002., I KŽ-208/03 od 12. ožujka 2003.

²¹³ I KŽ-383/03 od 30. travnja 2003.

Prikaz 1: Prostor ili predmet na kojem je obavljena redarstvena pretraga, prema rješenjima Vrhovnog suda o žalbama u vezi s izdvajanjem dokaza u 2002. i 2003.



Od svih promatranih slučajeva redarstvenih pretraga, nezakonitima je ocijenjeno šest pretraga, od čega se dvije odnose na pretrage vozila (v. prikaz 2). Dvije pretrage vozila ocijenjene su kao zakonite, jednako kao i devet ostalih pretraga.

U prvom slučaju nezakonite pretrage vozila službenici redarstva obavili su očevid unutrašnjosti vozila nakon što su pribavili ključ i sami ga otvorili, sastavivši o tome zapisnik o očevidu. Nakon izdvajanja tog zapisnika kao nezakonitog državni odvjetnik se žalio jer je smatrao da je u vozilu obavljan samo pregled odnosno nastavak očevida s mjesta događaja.²¹⁴ Vrhovni sud je zaključio da kazneno djelo nije bilo počinjeno u tom vozilu, već se ono samo nalazilo u blizini mjesta događaja na kojem je obavljan očevid.²¹⁵

U drugom slučaju nezakonite pretrage vozila²¹⁶ službenici redarstva pri provođenju pretrage bez naloga koristili su se tiskanim obrascima zapisnika o pretrazi sa zastarjelim navodima o osnovama za pretragu iz druge polovine 1980-ih, kada je pretraga bila moguća radi osiguranja dokaza.²¹⁷

²¹⁴ I Kž-446/02 od 2. srpnja 2002.

²¹⁵ U istom predmetu obavljena je bez naloga i pretraga stana i drugih prostorija, također ocijenjena nezakonitom zbog nepostojanja osnova za ulazak.

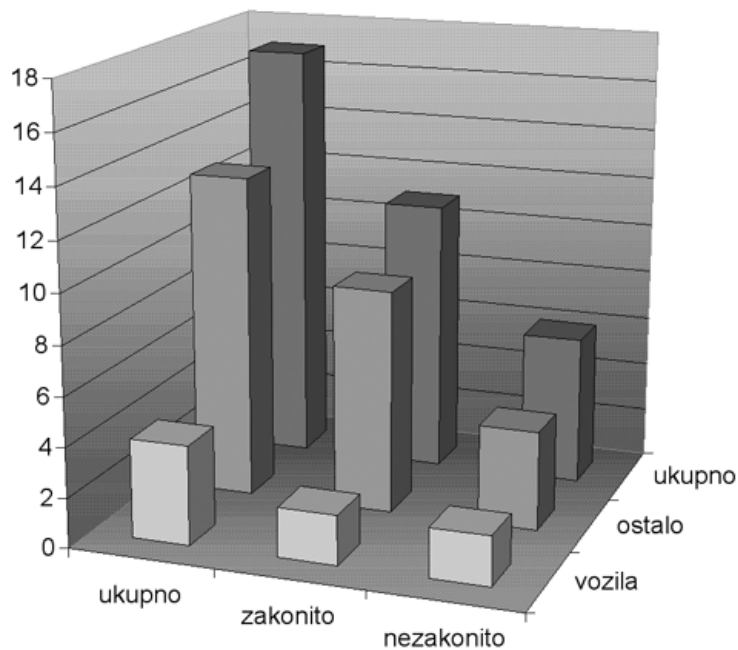
²¹⁶ I Kž-499/03 od 1. srpnja 2003.

²¹⁷ U istom predmetu obavljena je i pretraga stana i drugih prostorija, također s korištenjem iste nepostojeće osnove za pretragu.

U ostalim slučajevima pretrage vozila ocijenjene su zakonitima. Jedna se odnosila na žalbu kojom se tvrdilo da je pretraga neslužbeno jednom obavljena bez naloga, a zatim i još jednom nakon pribavljanja naloga,²¹⁸ a u drugoj je žalitelj smatrao kako je pozivanje na predaju predmeta na početku pretrage zapravo uzimanje okrivljenikove izjave konkludentnim radnjama.²¹⁹

Pretrage koje su obavljene bez naloga u pet su slučajeva proglašene nezakonitima, a u četiri slučaja zakonitima. Od redarstvenih pretraga vozila zapravo obavljenih bez naloga niti jedna nije bila zakonita (v. prikaz 3).

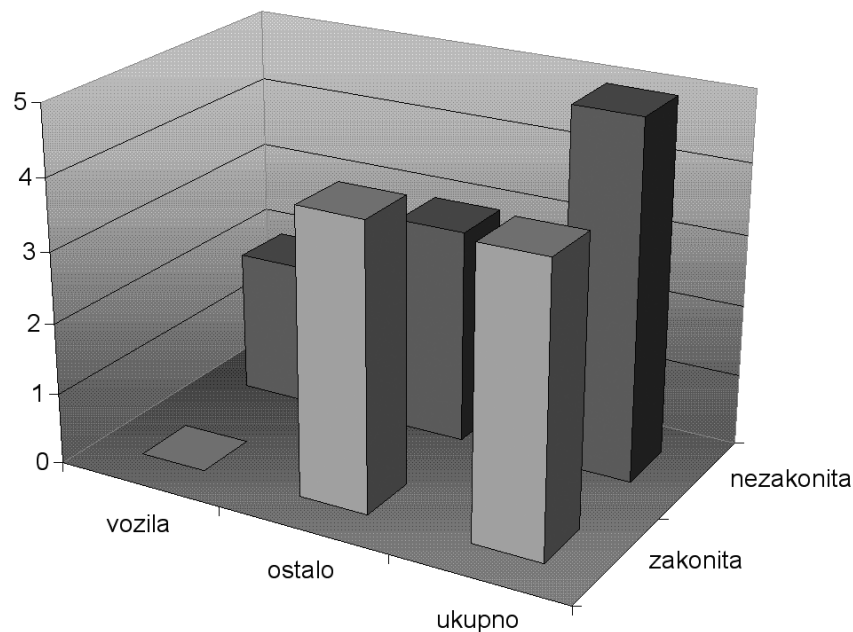
Prikaz 2: Zakonitost pretraga vozila u odnosu prema drugim pretragama, prema rješenjima Vrhovnog suda o žalbama u vezi s izdvajanjem dokaza u 2002. i 2003.



²¹⁸ I Kž-316/03 od 29. svibnja 2003.

²¹⁹ I Kž-189/03 od 20. ožujka 2003.

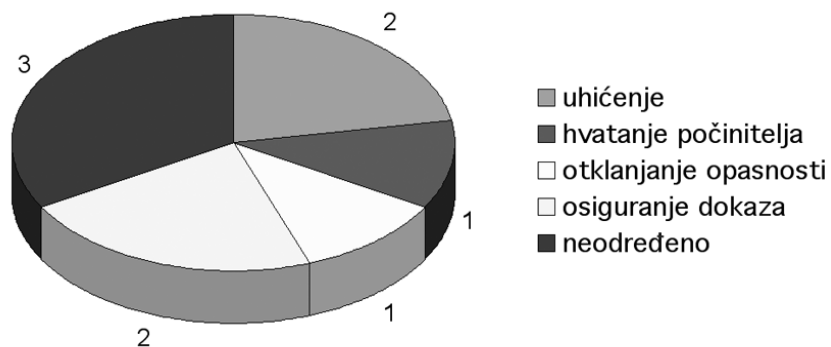
Prikaz 3: Zakonitost redarstvenih pretraga obavljenih bez naloga, prema rješenjima Vrhovnog suda o žalbama u vezi s izdvajanjem dokaza u 2002. i 2003.



Od svih pretraga obavljenih bez naloga, u dvije je kao osnova korišten razlog uhićenja počinitelja kaznenog djela, a u po jednom slučaju hvatanje počinitelja kaznenog djela i otklanjanje opasnosti (v. prikaz 4). U ovom posljednjem Sud je utvrdio kako se otklanjanjem opasnosti kao zakonskom osnovom za redarstvenu pretragu bez naloga može smatrati ulazak u stan radi oduzimanja 50 g heroina kao opasne droge koja izaziva ovisnost i dovodi do teškog oštećenja zdravlja.²²⁰ U dva već spomenuta slučaja redarstveni su službenici obavili pretragu bez naloga pozivajući se na nepostojeći razlog osiguranja dokaza koji im je bio upisan u zastarjelom obrascu. Pod neodređene osnove potpala su dva slučaja u kojima je obavljanjem očevida obavljena i pretraga.

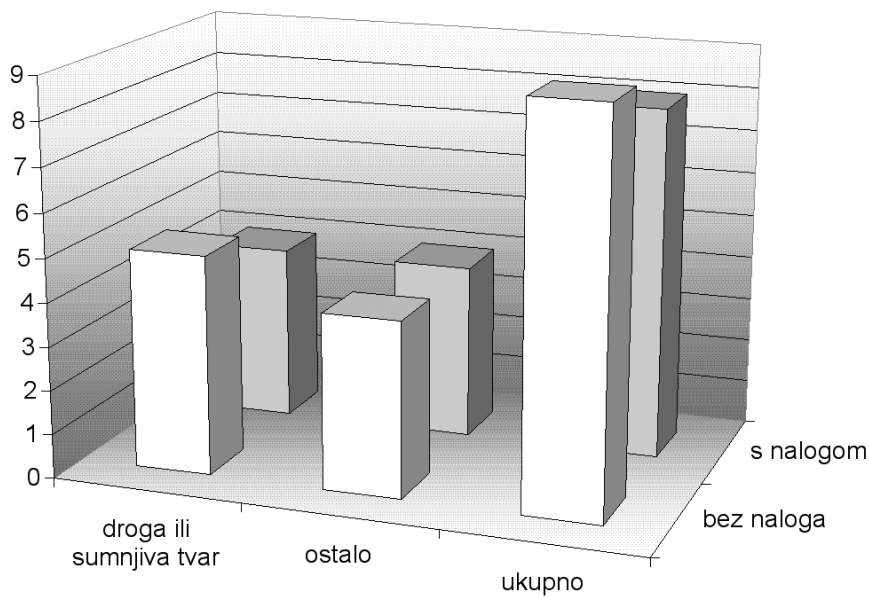
²²⁰ I KŽ-793/02 od 14. siječnja 2003.

Prikaz 4: Korištene osnove za obavljanje redarstvenih pretraga bez naloga, prema rješenjima Vrhovnog suda o žalbama u vezi s izdvajanjem dokaza u 2002. i 2003.



Bez naloga obavljeno je devet pretraga od kojih je u pet pronađena droga ili sumnjiva tvar, a s nalogom je provedena jedna pretraga manje uz ujednačen omjer pronađene droge ili sumnjive tvari i drugih pronađenih predmeta (v. prikaz 5). Prema takvim podacima, nešto više slučajeva žalbi u vezi s izdvajanjem dokaza, koje dolaze na rješavanje Vrhovnome sudu, odnosi se na provedbu pretraga bez naloga, iako je ta razlika malena i iz nje se ne može nužno zaključiti da se više podnose žalbe zbog pretraga bez naloga. Uočljivo je da je u više od polovine pretraga pronađena droga ili druga sumnjiva tvar.

Prikaz 5: Vrsta predmeta pronađenih redarstvenim pretragama s nalogom i bez naloga, prema rješenjima Vrhovnog suda o žalbama u vezi s izdvajanjem dokaza u 2002. i 2003.



7. ZAKLJUČAK

Radnje kojima se ograničavaju temeljne slobode i prava građana po samostalnoj prosudbi redarstvenih službenika imaju i za vlast i za građane značaj koji zahtijeva uravnoteženje ciljeva kroz razmjerno propisivanje i provedbu. Takav se značaj vidi na primjeru Engleske gdje za pokazivanje nepovjerenja te osjetljivosti građana na neopravdane pretrage više nije potrebno izazivanje nereda kao prije dvadesetak godina, već je vlast, iako opet uz povod koji je otkrio nepovoljne značajke tamošnjeg redarstva, radi odnosa s građanima izmijenila propise s izričitim ponavljanjem zahtjeva za pravičnim postupanjem. Time se primjena načela pravičnosti, inače stožernog u kaznenom postupku, izrijeком traži i u propisima o postupanju službenika redarstva, a postavkom o pravičnosti kao preduvjetom djelotvornosti (djelotvornost proizlazi iz povjerenja građana prema kojima se pravično postupa) ostvaruje se vodeći suvremeni razvoj propisa

koji uređuju ovo područje postupanja redarstva.²²¹ Valja očekivati da će do takvih razvojnih usmjerenja doći i u drugim državama, ne nužno kao prilagodba nepovoljnim društvenim odnosima koje su bile poticajne Engleskoj, već kao naravna potreba vlasti.

Uz odnos prema građanima kao prvotnu poteškoću kod primjene tih ovlasti poredbeno je uočljivo da pri donošenju i tumačenju propisa ili pravila također postoje poteškoće. Načini i detaljnost propisivanja međusobno se razlikuju, ali je svima svojstven razvoj i stalna nadogradnja, što naglašava važnost tih ovlasti.

Određene poteškoće postoje i kod nekih domaćih propisa. Glavni propisi koji u nas uređuju ovlasti redarstvenih službenika ne sadržavaju formalno razlikovanje pregleda i pretrage u širem smislu kako je ustaljeno u drugim domaćim propisima, nego i manji i veći poseg propisuju u radnji označenoj kao pregled. Nisu posebno pobrojene osnove i način samostalne provedbe za veći poseg u privatnost, čime se formalno ne razlikuju niti u užem smislu te je potrebno šire tumačenje u okružju načela koja uređuju takve posege.

Poredbeni sustavi obično nabrajaju osnove za poduzimanje većeg posega bez naloga. Ponegdje nije primijenjeno formalno razlikovanje manjeg i većeg posega u smislu zasebnih radnji, što samo po sebi ne stvara značajne prednosti u odnosu na razdvajanje kakvo se uobičajilo u nas. Ti se sustavi više razlikuju u opsežnijim osnovama za samostalno poduzimanje većeg posega radi ciljeva kaznenog postupka i radi sigurnosnih razloga. Neke od tih širih osnova posljedica su sigurnosnih posebnosti pojedinih država, a neke su općeprimjenjive.

Naše ustavne odredbe o pretrazi odnose se samo na pretragu doma, odnosno stana i prostorija te ne obuhvaćaju istovrijedno i pretragu vozila (stvari) izvan stana zbog njihovih drugačijih obilježja. Iako su te drugačije značajke imale djelomičan utjecaj na pojedine zakonske odredbe u vezi s provedbom pretrage, razlika je manja u raspoloživim osnovama za poduzimanje. Ne bi se protivilo ustavnim odredbama ako bi zakonske osnove za poduzimanje pretrage vozila bile opsežnije ili različite od onih za pretragu stana ili drugih prostorija, čime bi se naglasila razlika u skladu s njihovim posebnostima te potrebama koje su uočene u poredbenim sustavima u odnosu na osnove koje postoje radi kaznenog postupka (npr. osnovana sumnja o dokazu) i zbog sigurnosnih ciljeva.

Sustav zaštite prava građana u vezi s redarstvenim pregledima i pretragama u nas u pravilu ostvaruje samo naknadno djelovanje kada se stvar pronađena

²²¹ Razmjernost se i do sada smatrala dijelom ostvarenja pravičnosti u pojedinim radnjama. O naznakama utjecaja pravičnosti u postupanju redarstva na stavove i povjerenje građana te u određenim slučajevima i pretežnijem značenju od ishoda kaznenog postupka v. *Tyler, T., Why People Obey the Law*, Yale University Press, 1992.; *Tyler, T. i dr., Trust in the Law: Encouraging Public Cooperation With the Police and Courts*, Russell Sage, 2002.; *Skogan W., Frydl K. (ur.) i dr., Fairness and Effectiveness in Policing: The Evidence*, National Research Council, 2004.

takvim radnjama kasnije koristi u kaznenom postupku zbog čega građanin ima pobudu zahtijevati sudsku zaštitu. Za provedene radnje kojima nije ništa pronađeno ne postoji samostalan sustav nadzora koji bi građane u većoj mjeri štiti od radnji koje nisu utemeljene, a ujedno redarstvenike upućivao na djelotvorniji rad tamo gdje za to postoje stvarni razlozi i čemu su te ovlasti namijenjene. Ne postoje sustavni podaci iz kojih bi se moglo zaključiti koliko je zapravo poduzeto redarstvenih pregleda i pretraga i koliki je njihov učinak. Ne bi škodilo djelotvornosti rada ako bi pri provedbi tih radnji službenik morao obrazložiti osnove za njihovo poduzimanje i pismeno pribilježiti učinjeno.

U prikazanim odlukama Vrhovni sud Republike Hrvatske kao osnovu za prosudbu vrste radnje koristio se objektivnim čimbenicima prostora i dostupnosti predmeta te subjektivnim čimbenicima u vezi s voljom osobe čija je privatnost zaštićena. Kod prostora s mogućnošću zatvaranja to je stanje temeljno za prosudbu o vrsti radnje, a za ostale prostore se procjenjuje mogućnost zaštite privatnosti. U okviru pristupačnosti predmeta razmatrani su načini traženja ili izdvajanja predmeta posebnim radnjama poput rezanja, rastavljanja ili slično. Nakon utvrđivanja vrste provedene radnje, u pravilu nije bilo poteškoća pri ocjeni njezine zakonitosti.

U okviru rada je provedeno istraživanje rješenja Vrhovnog suda kojima se odlučivalo o žalbama podnesenim na odluku u vezi s izdvajanjem nezakonitih dokaza u 2002. i 2003. godini. Od ukupno 17 pretraga u tom uzorku, u četiri slučaja je Sud zaključio da se radilo o obavljenim pretragama vozila, a nije utvrđen niti jedan slučaj pregleda vozila od ukupno četiri pregleda. Prema prikupljenim podacima, te nezakonite pretrage vozila su rijetke, ali upućuju na temeljne poteškoće, jer je jedna obavljena kao očevid, a druga prema desetljetno nepostojećoj osnovi.

OSNOVNA LITERATURA

1. Ashworth, A., *The Criminal Process*, Clarendon Press, Oxford, 1994.
2. Bakić-Tomić, Lj. i dr., *Policijski priručnik – Temeljne ovlasti policije*, Ministarstvo unutarnjih poslova, Zagreb, 2002.
3. Bayer, V., *Zakon o krivičnom postupku*, Informator, Zagreb, 1986.
4. Bayer, V., *Zakonik o krivičnom postupku*, Informator, Zagreb, 1968.
5. Berg, G. i dr., *Allgemeines Polizei- und Ordnungsrecht für Berlin*, VDP, Berlin, 2000.
6. Beulke, W., *Strafprozeßrecht*, C. F. Müller, Heidelberg, 2000.
7. Cajner-Mraović, I., *Policijski priručnik*, MUP, Zagreb, 2003.
8. Home Office, *Arrests for Notifiable Offences and the Operation of Certain Police Powers under PACE*, 17/03, England and Wales, Stat053/2003, 12 Dec 2003.
9. Home Office, *Code of Practice for the exercise by police officers of statutory powers of stop and search and recording of police/public encounters*, Consultation Draft, March 2002.
10. Jemrić, M., *Zakon o krivičnom postupku*, Narodne novine, Zagreb, 1981.
11. Krapac, D., *Kazneno procesno pravo – knj. 1.: Institucije*, Informator, Zagreb, 2000.

12. Krapac, D., Kazneno procesno pravo – knj. 1.: Institucije, Narodne novine, Zagreb, 2003.
13. Krapac, D., Zakon o kaznenom postupku i drugi izvori hrvatskoga postupovnog prava, Narodne novine, Zagreb, 2002.
14. Krapac, D., Zakon o krivičnom postupku, Narodne novine, Zagreb, 1992.
15. Möllers, M. i dr., Wörterbuch der Polizei, C. H. Beck, München, 2001.
16. Padfield, N., Text and Materials on the Criminal Justice Process, Butterworths, London, 1995.
17. Pavišić, B., Komentar Zakona o kaznenom postupku, Žagar, Rijeka, 2003.
18. Police and Criminal Evidence Act 1984 (s.60(1)(a) and s.66) - Codes of Practice A-E Revised Edition 2003, The Stationery Office, London, 2003.
19. Police and Criminal Evidence Act 1984 (s.60(1)(a) and s.66) - Codes of Practice Revised Edition 1999, The Stationery Office, 1999.
20. Riegel, R., Bundespolizeirecht, Beck, München, 1985.
21. Royal Commission on Criminal Procedure, Report, Cmnd. 8092, HMSO, 1981.
22. Rupprecht, R. i dr., Polizei Lexikon, Kriminalistik Verlag, Heidelberg, 1986.
23. Sanders, A. i dr., Criminal Justice, Butterworths, London, 1994.
24. Schulte, R., Handbuch für Führung und Einsatz der Polizei, Boorberg, Stuttgart, 2000.
25. Smerdel, B., Ustav Sjedinjenih Američkih Država, Panliber, Osijek, 1994.
26. Stephen Lawrence Inquiry, Home Secretary's Action Plan: First Annual Report on Progress, 2000.
27. Stuckey, G. i dr., Procedures in the Justice System, Prentice Hall, New Jersey, 2001.
28. Temeljni zakon Savezne Republike Njemačke, prijevod Sokol, N., Panliber, Osijek, 1994.
29. Weston, P. i dr., Criminal Evidence for Police, Prentice Hall, New Jersey, 1995.

Summary

BASIC ELEMENTS OF VEHICLE SEARCHES CONDUCTED BY THE POLICE

The author considers the differences between two degrees of intrusion on the privacy of vehicles. Croatian legislation has prescribed more intensive intrusion on privacy, which is called search and involves the investigation of all inner spaces, irrespective of whether they are opened. Less intensive intrusion is usually called inspection (this is equivalent to the limited search or frisk in common law) and generally involves the investigation of only those surfaces and spaces that are directly accessible. In the Croatian Criminal Procedure Act, these two degrees are strictly separated with a different basis for their exercise, while violation of those provisions can make evidence inadmissible. Some difficulties in practical police work can result from failure to differentiate between procedural actions.

This paper includes a survey of the historical development of these powers in Croatia and also a comparative review of the legislation in Britain, Germany and the United States. Besides theoretical issues, decisions of the Supreme Court are also presented, while an outline of research on these decisions is given. An appendix contains a translation of Britain's Code A (2003) which regulates part of these powers.

PRILOG

PRAVILNIK O POSTUPANJU ENGLESKIH REDARSTVENIH SLUŽBENIKA U PRIMJENI ZAKONSKIH OVLAŠTI ZAUSTAVLJANJA I PRETRAŽIVANJA¹

Općenito

Ovaj pravilnik o postupanju mora biti izravno dostupan u svim redarstvenim postajama za uporabu službenicima redarstva, zadržanim osobama i pripadnicima javnosti.

Uključene bilješke za usmjeravanje nisu odredbe ovog pravilnika, već služe kao smjernice u primjeni i tumačenju redarstvenim službenicima i drugima.² Odredbe u prilogima jesu odredbe ovog pravilnika.³

Ovaj pravilnik uređuje provedbu zakonskih ovlaštia pretraživanja osobe ili vozila, koje primjenjuju redarstveni službenici bez prethodnog uhićenja. Glavne ovlaštia zaustavljanja i pretraživanja na koje se ovaj pravilnik odnosi prikazane su u Prilogu A, ali taj popis ne treba smatrati konačnim.

Ovaj se pravilnik ne primjenjuje na:

(a) ovlaštia zaustavljanja i pretraživanja prema:

(i) članku 27. stavku 2. Zakona o sigurnosti zrakoplovstva iz 1982. godine,

(ii) članku 6. stavku 1. Zakona o redarstvu i dokazima u kaznenim stvarima iz 1984. godine (koji se posebno odnosi na ovlaštia pozornika ostalih redarstvenih tijela⁴ u njihovim prostorijama);

(b) pretrage s ciljem provjeravanja na temelju Dodatka 7. Zakona o terorizmu iz 2000. godine, na koje se primjenjuje Pravilnik o postupanju donesen prema paragrafu 6. Dodatka 14. tog zakona.

1. Načela koja uređuju zaustavljanje i pretraživanje

1.1. Ovlaštia zaustavljanja i pretraživanja moraju se primjenjivati pravično, odgovorno, poštujući pretraživane osobe te bez nezakonitog diskriminiranja. Prema dopunama Zakona o rasnim odnosima iz 2000. godine, protuzakonito je službenicima redarstva pri uporabi ovlaštia diskriminirati druge na osnovi rase, boje, etničke pripadnosti, državljanstva ili nacionalnog podrijetla.

1.2. Ograničenje slobode zaustavljene ili pretražene osobe mora biti kratkotrajno, a zadržavanje radi ciljeva pretrage mora biti obavljeno na mjestu zaustavljanja ili u njegovoj blizini.

¹ Naziv engleskog izvornika: Code of Practice for the Exercise by Police Officers of Statutory Powers of Stop and Search. Prevedeno prema: Police and Criminal Evidence Act 1984 (s.60(1)(a) and s.66) - Codes of Practice A-E Revised Edition 2003, The Stationary Office, London, 2003., str. 1 – 21.

Prema odredbama o početku primjene, Pravilnik se primjenjuje na svaku pretragu koju provode službenici redarstva a koja je započela nakon ponoći 31. ožujka 2003.

² Smjernice nisu prevedene, a oznake o upućivanju na njih izostavljene su u tekstu Pravilnika. Pravilnik ima ukupno 19 smjernica koje podrobnije opisuju provedbu ovlaštia.

³ Prilozi nisu prevedeni. Prvi prilog Pravilnika tablični je prikaz svih ovlaštia pretraživanja u drugim zakonima, prema vrsti traženog predmeta, opsegu i mjestu provedbe te razini sumnje. Drugi prilog je popis oznaka za etničko podrijetlo koje se upisuju u zapisnik.

⁴ Engl. statutory undertakers, tijela koja ograničeno primjenjuju neke redarstvene ovlaštia npr. u lukama, zrakoplovstvu, željeznici i dr.

1.3. Uporaba ovlasti zaustavljanja i pretraživanja može biti dovedena u pitanje ako ta temeljna načela nisu uzeta u obzir. Propust primjene ovlasti na pravilan način smanjuje njihovu djelotvornost. Zaustavljanje i pretraživanje može imati važnu ulogu u otkrivanju i sprječavanju kriminala i bit će učinkovitije primjenjuju li se pravično.

1.4. Glavna svrha ovlasti zaustavljanja i pretraživanja jest omogućiti službenicima opovrgavanje ili potvrđivanje sumnji bez primjene ovlasti uhićenja. Od službenika se može tražiti opravdanje uporabe ili postojanja ovlaštenja za te ovlasti svojim nadređenima ili na sudu, i za pojedinačne pretrage i za ukupan uzorak njihove djelatnosti u ovom smislu. Svaka zlouporaba ovlasti vjerojatno će škoditi poslovima redarstva i stvarati nepovjerenje. Službenici također moraju biti kadri objasniti svoje radnje pretraženim pripadnicima javnosti. Zlouporaba tih ovlasti može voditi do stegovnog postupka.

1.5. Službenik ne smije pretražiti osobu čak niti njezinim pristankom ako nije primjenjiva niti jedna ovlast za pretraživanje. Čak kada je osoba spremna dragovoljno se podvrgnuti pretrazi, ne smije biti pretražena osim ako postoji nužna pravna ovlast, a takva pretraga mora biti u skladu s tom ovlasti i s odredbama ovog pravilnika. Jedina iznimka u kojoj službeniku ne treba posebna ovlast jesu pretrage osoba koje ulaze na športska igrališta ili u druge prostore, s pristankom osoba danim kao uvjet za ulazak.

2. Objašnjenje ovlasti zaustavljanja i pretraživanja

2.1. Ovaj se pravilnik primjenjuje na sljedeće ovlasti zaustavljanja i pretraživanja:

(a) ovlasti koje prije nego mogu biti primijenjene zahtijevaju razborite osnove za sumnju da netko nosi nezakonito pribavljene ili zaposjednute predmete ili, prema članku 43. Zakona o terorizmu iz 2000. godine, da je neka osoba terorist;

(b) prema ovlaštenju iz članka 60. Zakona o kaznenom pravosuđu i javnom redu iz 1994. godine, temeljeno na razboritom uvjerenju kako bi se mogli ostvariti događaji koji uključuju teško nasilje ili da osobe nose opasna sredstva ili napadačko oružje na bilo kojem mjestu na području mjerodavnosti redarstva;

(c) prema ovlaštenju iz članka 44. stavaka 1. i 2. Zakona o terorizmu iz 2000. godine, temeljeno na prosudbi kako je provedba jedne ili obje ovlasti nužna za sprječavanje terorističkih radnji,

(d) ovlasti pretraživanja neuhićene osobe pri provedbi ovlasti pretraživanja prostorija (vidi Pravilnik B paragraf 2.3a).

Pretrage koje zahtijevaju razborite osnove za sumnju

2.2. Razborite osnove za sumnju ovise o okolnostima svakog slučaja. Za tu sumnju mora postojati objektivna osnova utemeljena na činjenicama, podacima ili obavijestima koje su značajne za vjerojatnost pronalaženja predmeta određene vrste, ili u slučaju pretraga po članku 43. Zakona o terorizmu iz 2000. godine za vjerojatnost da je neka osoba terorist. Razborita sumnja ne može nikada biti potkrijepljena na temelju osobnih čimbenika bez pouzdanih podupirućih obavijesti ili podataka ili bez nekog posebnog ponašanja te osobe. Primjerice, rasa osobe, njezina dob, izgled ili činjenica kako je poznato da je prije bila osuđena, ne mogu biti korišteni zasebno niti povezano kao razlog za pretraživanje te osobe. Razborita sumnja ne može se temeljiti na uopćavanjima ili stereotipiziranim stavovima da će pojedine skupine ili kategorije osoba vjerojatnije biti uključene u kriminalnu djelatnost.

2.3. Razborita sumnja ponekad može postojati bez posebnog podatka ili obavijesti, na temelju određene razine uopćivanja koja proizlazi iz ponašanja osobe. Primjerice, sretno li službenik

noću na ulici nekog tko očigledno pokušava nešto sakriti, službenik može (ovisno o ostalim okružujućim okolnostima) utemeljiti takvu sumnju na činjenici kako je takva vrsta ponašanja često povezana s nošenjem ukradenih ili zabranjenih predmeta. Slično, radi ciljeva članka 43. Zakona o terorizmu iz 2000. godine, sumnja da je osoba terorist može se pobuditi iz njezina ponašanja na mjestu koje je utvrđeno kao moguća meta terorista ili u njegovoj blizini.

2.4. Međutim, razborita sumnja uobičajeno bi trebala biti povezana s točnim i pravodobnim obavijestima ili podacima, poput onih koji opisuju da netko nosi predmet, ili o osumnjičeniku ili osobi koja je viđena kako nosi vrstu predmeta za kakav je poznato da je prije ukraden iz prostorija na tom području. Vjerojatnije će biti djelotvorne pretrage utemeljene na točnim i pravodobnim obavijestima ili podacima. Usmjerenje pretraga u određenom području na pojedine poteškoće glede kriminala povećava njihovu djelotvornost i uklanja neugodnosti članovima javnosti koji poštuju zakon. To također pomaže opravdavanju uporabe pretraga i pretraživanjima i općoj javnosti. To međutim ne sprječava primjenu ovlasti zaustavljanja i pretraživanja na drugim mjestima gdje takve ovlasti mogu biti primjenjivane i gdje postoji razborita sumnja.

2.5. Pretrage će vjerojatnije biti djelotvorne, legitimne te osiguravati povjerenje javnosti kada je razborita sumnja utemeljena na nizu čimbenika. Vjerojatnije je kako će opća uporaba tih ovlasti biti učinkovita kada se službenicima prenose najnovije točne obavijesti ili podatci i kada su dobro upućeni u obrasce kriminala na tom području.

2.6. Ako postoje pouzdani podatci ili obavijesti da članovi neke skupine ili bande obično nezakonito nose noževe, oružje ili zabranjene droge, a prepoznatljivim dijelom odjeće ili na druge načine označavaju svoju pripadnost skupini ili bandi, taj prepoznatljiv dio odjeće ili drugi način označavanja može pružiti razborite osnove za zaustavljanje i pretragu osobe.

2.7. Službenik ili službenica redarstva mogu imati razborite osnove za sumnju da je osoba u nedužnom posjedu ukradenog ili zabranjenog predmeta ili druge stvari zbog koje su ovlašteni provesti pretragu. U takvom slučaju, službenik može zaustaviti i pretražiti osobu iako neće biti ovlasti za uhićenje.

2.8. Prema članku 43. stavku 1. Zakona o terorizmu iz 2000. godine pozornik može zaustaviti i pretražiti osobu za koju razborito sumnja da je terorist s ciljem otkrivanja posjeduje li išta što se može koristiti kao dokaz da je terorist. Te pretrage može provoditi samo službenik istog spola kao i pretraživana osoba.

2.9. Službenik koji ima razborite osnove za sumnju može zadržati osobu s ciljem provedbe pretrage. Prije provedbe pretrage službenik može postavljati pitanja o ponašanju ili o zatjecanju u okolnostima koje su dale povoda sumnji. Posljedica ispitivanja zadržane osobe jest da razborite osnove za sumnju koje su nužne za njezino zadržavanje mogu biti potvrđene odnosno otklonjene zbog zadovoljavajućeg objašnjenja. Postavljanje pitanja također može otkriti razborite osnove za sumnju o posjedovanju drugačije vrste nezakonitog predmeta od onog na koji se prvotno posumnjalo. Razborite osnove za sumnju, međutim, ne mogu biti utemeljene unatrag u takvom ispitivanju tijekom zadržavanja osobe ili njezinim odbijanjem odgovora na bilo koje postavljeno pitanje.

2.10. Pretraga ne može biti obavljena ako je posljedica ispitivanja prije pretrage ili iz drugih okolnosti koje je službenik utvrdio otklanjanje razborite osnove za sumnjičenje o nošenju predmeta takve vrste za koju postoji ovlast zaustavljanja i pretraživanja. U nedostatku bilo koje druge zakonske ovlasti za zadržavanje, ta osoba može slobodno otići ako želi i o tome mora biti obaviještena.

2.11. Ne postoji ovlast za zaustavljanje ili zadržavanje osobe s ciljem pronalaženja osnova za pretragu. Službenici redarstva imaju s pripadnicima javnosti mnogo doticaja koji ne uključuju zadržavanje osoba protivno njihovoj volji. Ako se razborite osnove za sumnju pojave tijekom takvih doticaja, službenik može pretražiti osobu iako osnove na početku nisu postojale. Zadržava

li službenik ili službenica nekog s ciljem pretraživanja, mora obavijestiti tu osobu čim zadržavanje započne.

Pretrage ovlaštene na temelju članka 60. Zakona o kaznenom pravosuđu i javnom redu iz 1994. godine

2.12. Ovlaštenje za zaustavljanje i pretraživanje na temelju članka 60. Zakona o kaznenom pravosuđu i javnom redu iz 1994. godine može se dati pozorniku u odori ako mjerodavni službenik razborito vjeruje:

(a) da se na bilo kojem mjestu službenikova pozorničkog područja mogu ostvariti događaji koji uključuju teško nasilje i ako je nužno primijeniti te ovlasti radi sprječavanja njihova događanja, ili

(b) da osobe bez dobrog razloga nose opasna sredstva ili napadačka oružja na bilo kojem mjestu službenikova pozorničkog područja.

2.13. Ovlaštenje na temelju članka 60. može dati samo službenik u zvanju inspektora⁵ ili višem, napismeno, određujući osnove prema kojima ga je dao, područje u kojem se ovlasti mogu primijeniti i razdoblje u kojem su na snazi. Razdoblje za primjenu ovlaštenja ne smije biti duže nego se čini razborito potrebnim za sprječavanje ili za otkrivanje radi sprječavanja događaja teškog nasilja, ili za postupanje u vezi s nošenjem opasnih sredstava ili napadačkog oružja. Ne može trajati duže od 24 sata.

2.14. Ako inspektor ili inspektorica izdaju ovlaštenje, moraju izvijestiti službenika u zvanju nadzornik⁶ ili višem čim je to provedivo. Taj službenik može odrediti produženje ovlaštenja za daljnja 24 sata, ako se nasilje dogodilo ili ako su pronađena opasna sredstva ili napadačko oružje, ili se sumnja da su se dogodila, a nastavljena primjena ovlasti smatra se nužnom za sprječavanje ili postupanje s takvim budućim radnjama. Takvo određenje također mora biti dano napismeno, odmah ili čim je to provedivo.

Ovlasti za skidanje pokrivala s lica

2.15. Članak 60AA. Zakona o kaznenom pravosuđu i javnom redu iz 1994. godine pruža i ovlast traženja da se ukloni pokrivalo s lica. Službenik koji provodi ovlast mora razborito vjerovati da netko nosi takav predmet isključivo ili uglavnom s ciljem prikrivanja istovjetnosti. Postoji i ovlast oduzimanja takvih stvari kada službenik vjeruje da ih osoba namjerava nositi radi te svrhe. Ne postoji ovlast zaustavljanja i pretraživanja radi pronalaženja pokrivala. Službenik može oduzeti svaki takav predmet koji je pronađen pri provedbi ovlasti pretraživanja radi nečeg drugog, ili koji netko ima sa sobom, ako razborito vjeruje da je namijenjen prikrivanju bilo čije istovjetnosti. Ta se ovlast može primijeniti samo ako je na snazi ovlaštenje iz članka 60. ili 60AA.

2.16. Ovlaštenje za traženje uklanjanja pokrivala i za njegovo oduzimanje na temelju članka 60AA. može se dati pozorniku u odori ako mjerodavni službenik razborito vjeruje da će događaji koji se mogu ostvariti na bilo kojem mjestu službenikova pozorničkog područja vjerojatno uključivati počinjenje kaznenih djela i da je radi sprječavanja ili nadzora tih radnji svrhovito primijeniti te ovlasti.

2.17. Ovlaštenje na temelju članka 60AA. može dati samo službenik u zvanju inspektor ili višem, napismeno, određujući osnove prema kojima ga je dao, područje u kojem se ovlasti

⁵ Engl. inspector, u nas otprilike razina zvanja policijskog inspektora.

⁶ Engl. superintendent, u nas otprilike razina zvanja samostalnog policijskog inspektora.

mogu primijeniti i razdoblje u kojem su na snazi. Razdoblje za primjenu ovlaštenja ne smije biti duže nego se čini razborito potrebnim za sprječavanje počinjenja kaznenih djela ili za njihovo otkrivanje radi sprječavanja. Ne može trajati duže od 24 sata.

2.18. Ako inspektor ili inspektorica izdaju ovlaštenje, moraju izvijestiti službenika u zvanju nadzornik ili višem, čim je to provedivo. Taj službenik može odrediti produženje ovlaštenja za daljnja 24 sata, ako su kaznena djela počinjena ili ako se sumnja da su počinjena, a nastavljena primjena ovlasti smatra se potrebnom za sprječavanje ili postupanje s takvim narednim radnjama. Takvo određenje također mora biti dano napismeno, odmah ili čim je to provedivo.

Pretrage ovlaštene na temelju članka 44. Zakona o terorizmu iz 2000. godine

2.19. Službenik u zvanju pomoćnik glavnog pozornika⁷ (ili istovrijednom) ili višem, može dati ovlaštenje za primjenu sljedećih ovlasti zaustavljanja i pretraživanja prema članku 44. Zakona o terorizmu iz 2000. godine, u cijelom području ili u dijelu područja, ako ih smatra svrhovitim za sprječavanje terorističkih radnji:

(a) prema članku 44. stavku 1. Zakona o terorizmu iz 2000. godine, dati pozorniku u odori ovlast zaustavljanja i pretraživanja bilo kojeg vozila, njegova vozača, bilo kojeg putnika u vozilu i bilo čega u vozilu ili na njemu ili što vozač ili bilo koji putnik nosi, i

(b) prema članku 44. stavku 2. Zakona o terorizmu iz 2000. godine, dati pozorniku u odori ovlast zaustavljanja i pretraživanja bilo kojeg pješaka ili bilo čega što nosi.

Ovlaštenje iz članka 44. stavka 1. može biti zajedno određeno s onim iz članka 44. stavka 2.

2.20. Ako je ovlaštenje najprije dano usmeno, službenik koji ga je dao mora ga napismeno odobriti čim je to razborito provedivo.

2.21. Pri davanju ovlaštenja, službenik mora odrediti područje na kojem ovlast može biti primijenjena te vrijeme i nadnevak njezina prestanka (najduže 28 dana od davanja ovlaštenja).

2.22. Službenik koji daje ovlaštenje iz članka 44. stavka 1. ili 2. mora pokrenuti obavještanje državnog tajnika o tome da je ovlaštenje dano, čim je to razborito provedivo. Ovlaštenje koje državni tajnik nije odobrio u roku od 48 sati od njegova davanja imat će učinak do isteka tog razdoblja od 48 sati ili do okončanja razdoblja određenog u ovlaštenju (koje je kraće).

2.23. Nakon izvješćivanja o ovlaštenju državni tajnik može:

(i) obustaviti ovlaštenje s trenutačnim učinkom ili u roku koji može odrediti,

(ii) odobriti ga, ali s kraćim razdobljem od određenog u ovlaštenju, ili

(iii) odobriti ovlaštenje kakvo je dano.

2.24. Kada je dano ovlaštenje prema članku 44., pozornik u odori može primjenjivati ovlasti:

(a) samo radi traženja predmeta takve vrste koji mogu biti korišteni u vezi s terorizmom (vidi paragraf 2.25.),

(b) bez obzira na to postoje li ikakve osnove za sumnju o postojanju takvih predmeta.

2.25. Odabir osoba zaustavljenih na temelju članka 44. Zakona o terorizmu iz 2000. godine mora odražavati objektivnu procjenu postojeće prijetnje raznih terorističkih skupina djelatnih u Velikoj Britaniji. Ovlasti ne smiju biti korištene za zaustavljanje i pretraživanje zbog razloga nevezanih s terorizmom. Službenici moraju poduzeti posebnu pozornost da u primjeni tih ovlasti ne bi diskriminirali članove manjinskih etničkih skupina. Međutim, mogu postojati okolnosti u kojima je službenicima prikladno uzeti u obzir etničko podrijetlo osobe pri odabiru za zaustavljanje, kao odraz na određenu terorističku prijetnju (na primjer, neke međunarodne terorističke skupine povezane su s pojedinim etničkim značajkama).

⁷ Engl. assistant chief constable, u nas otprilike razina zvanja policijskog savjetnika.

2.26. Ovlasti iz članaka 43. i 44. Zakona o terorizmu iz 2000. godine omogućuju pozorniku traženje samo predmeta koji mogu biti korišteni za terorističke svrhe. Međutim, to ne sprječava provođenje pretraga na temelju drugih ovlasti ako u okviru primjene tih ovlasti službenik utvrdi razborite osnove za sumnju.

Ovlasti pretraživanja pri provedbi pretrage prostorija

2.27. Sljedeće ovlasti za pretraživanje prostorija također čine osnovu za pretragu neuhicene osobe koja je pronađena u prostorijama tijekom pretrage:

(a) iz članka 139B. Zakona o kaznenom pravosuđu iz 1988. godine prema kojem pozornik može radi traženja naoštrenog ili šiljatog predmeta ili napadačkog oružja ući u školske prostorije i pretražiti njih i bilo koju osobu u tim prostorijama, i

(b) prema nalogu za pretragu prostorija radi traženja droga ili isprava izdanom na temelju članka 23. stavka 3. Zakona o zlouporabi droga iz 1971. godine, ali samo ako nalog izričito ovlašćuje pretragu osoba pronađenih u prostorijama.

2.28. Prije primjene ovlasti iz članka 139B. Zakona o kaznenom pravosuđu iz 1988. godine, pozornik mora imati razborite osnove za vjerovanje da je počinjeno ili je u tijeku počinjenje kaznenog djela iz članka 139A. Zakona o kaznenom pravosuđu iz 1988. godine (posjedovanje naoštrenog ili šiljatog predmeta ili napadačkog oružja u školskim prostorijama). Nalog za pretragu prostorija i osoba pronađenih u njima može biti izdan na temelju članka 23. stavka 3. Zakona o zlouporabi droga iz 1971. godine ako postoje razborite osnove za sumnju da osoba u prostorijama drži zabranjene droge ili određene isprave.

2.29. Ovlasti u paragrafima 2.27. točke (a) ili (b) ne zahtijevaju prethodne posebne osnove za sumnju da osoba koju se namjerava pretražiti drži predmet u odnosu za koji postoji ovlast pretraživanja. Međutim, i dalje je nužno osigurati da odabir i postupanje s osobama pretraživanim na temelju tih ovlasti budu utemeljeni na objektivnim čimbenicima povezanim s pretragom prostorija, a ne na osobnoj predrasudi.

3. Provedba pretraga

3.1. Sva zaustavljanja i pretraživanja moraju biti provedena uljudno, s uvažavanjem i poštovanjem obuhvaćenih osoba. To značajno djeluje na povjerenje javnosti u redarstvo. Mora se učiniti svako razborito nastojanje radi otklanjanja neugodnosti koje se mogu dogoditi pretraživanoj osobi.

3.2. U svakom slučaju mora biti tražena suradnja osobe koja se namjerava pretražiti, čak i ako se osoba na početku protivi pretrazi. Prisilna pretraga može biti provedena samo ako je utvrđeno da osoba nije voljna surađivati ili se opire. Razborita prisila može biti korištena kao posljednja mjera ako je to potrebno za provedbu pretrage ili za zadržavanje osobe ili vozila radi ciljeva pretrage.

3.3. Duljina vremena u kojem osoba ili vozilo mogu biti zadržani mora biti razborita i najmanja moguća. Ako je za provedbu ovlasti potrebna razborita sumnja, podrobnost i dubina pretrage mora ovisiti o tome na što se i kod koga sumnja. Ako se sumnja odnosi na određeni predmet viđen kako je stavljen u džep osobe, tada u nedostatku drugih osnova za sumnju ili mogućnosti za premještanjem predmeta pretraga mora biti ograničena na taj džep. Kod malih predmeta koji mogu biti lako skriveni, kao što je droga, i koji mogu biti skriveni bilo gdje na osobi, može biti potrebna opsežnija pretraga. Kod pretraga spomenutih u paragrafu 2.1. točke (b), (c) i (d), za koje nisu potrebne razborite osnove za sumnju, službenici mogu poduzeti svako razborito pretraživanje radi pronalazjenja stvari zbog kojih su ovlašteni pretraživati.

3.4. Pretraga mora biti provedena na mjestu gdje je na početku zadržana osoba ili vozilo, ili u blizini tog mjesta.

3.5. Ne postoji ovlast traženja osobe da u javnosti skine bilo što od odjeće osim vanjskog kaputa, jakne ili rukavica, osim prema članku 45. stavku 3. Zakona o terorizmu iz 2000. godine (koji ovlašćuje pozornika koji provodi pretragu na temelju članka 44. stavka 1. ili članka 44. stavka 2. tog zakona tražiti osobu da skine pokrivalo glave ili obuću u javnosti) i na temelju članka 60AA. Zakona o kaznenom pravosuđu i javnom redu iz 1994. godine (koji ovlašćuje pozornika na traženje osobe da skine bilo koji predmet odjeven radi skrivanja istovjetnosti).

Pretraga odjeće koja nije skinuta s osobe mora u javnosti biti ograničena na površinsku provjeru vanjskih dijelova. To međutim ne onemogućuje službenika ili službenicu da stavljaju ruke u džepove vanjske odjeće, opipavaju unutar kragni, čarapa i cipela ako je to razborito nužno u okolnostima traženja predmeta ili radi skidanja i provjeravanja bilo koje stvari za koju se razborito sumnja da je cilj pretrage. S istim ciljem kosa osobe također može biti pretražena u javnosti, u skladu s ograničenjima skidanja pokrivala glave (vidi paragrafe 3.1. i 3.3.).

3.6. Kada se na temelju razboritih osnova smatra potrebnim provesti podrobniju pretragu (npr. traženjem osobe da skine potkošulju), to se mora učiniti izvan javnog pogleda, na primjer u redarstvenom vozilu za prevoženje osoba osim ako se primjenjuje paragraf 3.7., ili u redarstvenoj postaji ako je blizu. Svaku pretragu koja uključuje skidanje opsežnije od vanjskog kaputa, jakne, rukavica, kape ili obuću ili bilo koje druge stvari koja skriva istovjetnost, može provoditi samo službenik istog spola kao i pretraživana osoba, i pretraga ne smije biti obavljena u nazočnosti bilo koga suprotnoga spola osim ako to izričito zahtijeva pretraživana osoba.

3.7. Pretrage koje uključuju izlaganje najosobnijih dijelova tijela ne smiju biti provedene kao običan nastavak manje opsežne pretrage samo stoga što u dotadašnjem tijeku ništa nije pronađeno. Pretrage koje uključuju izlaganje najosobnijih dijelova tijela mogu se provesti samo u obližnjoj redarstvenoj postaji ili drugom obližnjem mjestu izvan javnog pogleda (ali ne u redarstvenom vozilu). Te se pretrage moraju provoditi u skladu s paragrafom 11. Priloga A Pravilnika C, osim što intimne pretrage navedene u paragrafu 11. točka (f) Priloga A Pravilnika C ne mogu biti ovlaštene ili provedene u okviru bilo koje ovlasti zaustavljanja i pretraživanja. Ostale se odredbe Pravilnika C ne primjenjuju na provedbu i snimanje pretraga osoba zadržanih u redarstvenim postajama na temelju ovlasti zaustavljanja i pretraživanja.

Koraci koje treba poduzeti prije pretrage

3.8. Prije poduzimanja bilo koje pretrage zadržane osobe ili zaustavljenog vozila službenik mora poduzeti razborite korake da bi dao sljedeće podatke osobi koju će pretražiti ili koja je zadužena za vozilo:

- (a) da se zadržava radi pretrage,
- (b) ime službenika (osim u slučajevima izvida povezanih s istraživanjem terorizma ili u drugim okolnostima kada službenik ili službenica razborito vjeruje da ga davanje imena može dovesti u opasnost, u kojem će slučaju dati broj službene iskaznice ili drugu oznaku o istovjetnosti) i naziv redarstvene postaje u kojoj radi,
- (c) zakonsku ovlast pretraživanja koju primjenjuje, i
- (d) jasno objašnjenje o:
 - (i) svrsi pretrage u vezi s predmetom ili predmetima za traženje kojih postoji ovlast za pretraživanje, i
 - (ii) osnovama za sumnju u slučajevima ovlasti koje zahtijevaju razboritu sumnju (vidi paragraf 2.1. točku (a)), ili
 - (iii) naravi te ovlasti i potrebnom ovlaštenju u slučaju ovlasti koje ne zahtijevaju razboritu sumnju (vidi paragrafe 2.1. točke (b) i (c)) te činjenici da je ovlaštenje dano.

3.9. Službenici koji nisu u odori moraju pokazati svoju službenu iskaznicu. Zaustavljanja i pretraživanja prema ovlastima iz paragrafa 2.1. točke (b) i (c) mogu poduzeti samo pozornici u odori.

3.10. Prije poduzimanja pretrage službenik mora obavijestiti osobu (ili vlasnika ili osobu zaduženu za vozilo koje će biti pretraženo) o pravu na primjerak zapisnika o pretrazi, a ako je potpuno neizvedivo istodobno sastavljanje zapisnika i o pravu na zapisnik ako podnese zahtjev u roku od 12 mjeseci. Ako zapisnik nije istodobno sastavljen, osoba mora biti obaviještena o načinu pribavljanja primjerka (vidi odjeljak 4). Osoba također mora biti obaviještena o ovlastima redarstva na zaustavljanje i pretraživanje i o pravima pojedinca u takvim okolnostima.

3.11. Ako se čini da osoba koja će se pretražiti ili koja je zadužena za vozilo koje će se pretražiti ne razumije što joj se govori ili ako postoji ikakva sumnja u njezino razumijevanje engleskog jezika, službenik mora poduzeti razborite korake kako bi ju upoznao o njezinim pravima i odgovarajućim odredbama ovog pravilnika. Ako je osoba gluha ili ne može razumjeti engleski, ali je u društvu s nekim, službenik mora pokušati utvrditi može li ta druga osoba prevoditi ili mu na drugi način pomoći u davanju potrebnih podataka.

4. Odredbe u vezi sa sastavljanjem zapisnika

4.1. Službenik koji je proveo pretragu u okviru bilo koje ovlasti na koju se odnosi ovaj pravilnik mora o tome istodobno sastaviti zapisnik, osim ako postoje iznimne okolnosti zbog kojih je to potpuno neizvedivo (npr. u slučajevima javnih nemira ili kada službenik mora hitno otići). Ako zapisnik nije sastavljen istodobno, službenik to mora učiniti čim je provedivo nakon toga. Kod mogućih slučajeva u kojima se ne mogu pribaviti podatci potrebni za dovršetak zapisnika službenik treba poduzeti svaki razboriti napor kako bi to učinio.

4.2. Primjerak istodobno sastavljenog zapisnika mora se odmah dati pretraženoj osobi. Službenik mora zatražiti ime, adresu i nadnevak rođenja pretražene osobe, ali ona nema obvezu davati podatke niti postoji ovlast njezina zadržavanja ako ih nije voljna dati.

4.3. Sljedeći podaci moraju uvijek biti u zapisniku o pretrazi, čak i ako osoba ne želi dati bilo koji osobni podatak:

- (i) ime pretražene osobe ili (ako ga je zadržala za sebe) njezin opis,
- (ii) oznaku etničkog podrijetla kako ga sama osoba odredi,
- (iii) ako je pretraženo vozilo, njegov registracijski broj,
- (iv) nadnevak, vrijeme i mjesto prvog zadržavanja osobe ili vozila,
- (v) nadnevak, vrijeme i mjesto gdje su osoba ili vozilo pretraženi (ako se razlikuje od (iv)),
- (vi) svrha pretrage,
- (vii) osnove za njezino poduzimanje, ili u slučaju pretraga navedenih u paragrafu 2.1. točke (b) i (c), narav ovlasti i potrebno ovlaštenje te činjenicu da je dano,
- (viii) njezine učinke (npr. uhićenje ili bez drugog postupanja),
- (ix) bilješku o bilo kojoj ozljedi ili šteti na imovini od pretrage,
- (x) prema paragrafu 3.8. točka (a), istovjetnost službenika koji proveo pretragu.

4.4. Ničime se u paragrafu 4.3. točka (x) ne zahtijeva upisivanje imena službenika redarstva na zapisniku o pretrazi ili bilo kojem drugom zapisniku koji je potrebno sastaviti prema ovom pravilniku u slučaju izvida povezanih s istraživanjem terorizma ili u drugim slučajevima kada se razborito vjeruje da bi upisivanje imena moglo ugroziti službenike. U tim slučajevima zapisnik mora sadržavati broj službenikove iskaznice ili drugi broj o istovjetnosti te postaju u kojoj obavlja službu.

4.5. Zapisnik treba biti sastavljen za svaku osobu i svako vozilo koje je pretraženo. Međutim, potrebno je sastaviti samo jedan zapisnik ako je osoba bila u vozilu i oboje su pretraženi s istim

ciljem i osnovama za pretragu. Ako je u vozilu pretraženo više od jedne osobe, moraju biti napravljeni odvojeni zapisnici za svaku pretragu osobe. Ako je pretraženo samo vozilo, mora biti upisano ime vozača ili vozačice i njihovo etničko podrijetlo kako ga sami odrede, osim ako je vozilo bilo ostavljeno.

4.6. O osnovama za pretragu u zapisniku se mora kratko ali sadržajno objasniti razlog za sumnju u tu osobu, u vezi s njezinim ponašanjem ili drugim okolnostima.

4.7. Ako službenici zadrže pojedinca s ciljem pretrage, ali se ona ne obavi jer su ispitivanjem uklonjene osnove za sumnju, zapisnik ipak mora biti sastavljen u skladu s prije navedenim.

4.8. Nakon pretraživanja ostavljenog vozila ili bilo čega u vozilu ili na njemu, službenik mora o činjenici da je bilo pretraženo ostaviti poruku u njemu (ili na njemu, ako su stvari pretražene na njemu bez otvaranja).

4.9. Poruka mora sadržavati naziv redarstvene postaje u kojoj taj službenik radi i gdje se može dobiti primjerak zapisnika o pretrazi prema kojem moraju biti upućeni mogući zahtjevi za naknadu.

4.10. Vozilo mora biti ostavljeno zaštićeno, ako je to provedivo.

5. Nadgledanje i nadzor uporabe ovlasti zaustavljanja i pretraživanja

5.1. Nadzorni službenici moraju nadgledati uporabu ovlasti zaustavljanja i pretraživanja i naročito provjeravati postoji li kakav dokaz o primjeni utemeljenoj na stereotipiziranim stavovima ili neprimjerenim uopćavanjima. Nadzorni službenici trebali bi se zadovoljiti ako je nadgledano postupanje službenika u zaustavljanju, pretraživanju i sastavljanju zapisnika potpuno sukladno ovom pravilniku. Nadzornici također moraju provjeriti pokazuju li zapisnici kakva kretanja ili obrasce koji daju razloga zabrinutosti i u tom slučaju poduzeti odgovarajuće radnje radi daljnjeg postupanja.

5.2. Viši službenici odgovorni za određeno područje ili za službe moraju također nadgledati širu uporabu ovlasti zaustavljanja i pretraživanja te djelovati na odgovarajućoj razini ako je potrebno.

5.3. Nadzor i nadgledanje mora biti omogućeno skupom obuhvatnih statističkih podataka o zaustavljanjima i pretraživanjima po službama, po području i na lokalnoj razini. Mora biti utvrđena i istražena svaka uočljivo nerazmjerna uporaba ovlasti kod pojedinih službenika, kod skupina službenika ili prema određenim dijelovima zajednice.

5.4. Radi promicanja javnog povjerenja u uporabu ovih ovlasti, službe moraju u dogovoru s nadređenima u redarstvu omogućiti predstavnicima zajednice provjeru podataka i pojasniti im uporabu ovlasti na područnoj razini.

Preveo: Željko Karas

PRAZNA str. 80.